

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ, БІЗНЕСУ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: «Комплексна оцінка стану фінансової безпеки України»

Виконав: магістр II курсу, гр. УП-24-1м
спеціальності 051 «Економіка»
Бєлай Артур Сергійович

Керівник: д. держ. упр., професор
Бобровська Олена Юріївна

Рецензент: _____

Дніпро – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет ЕКОНОМІКИ, БІЗНЕСУ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Освітній ступінь магістр

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальність 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувачка кафедри

А.Л. Бикова

“ _____ ” _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Белай Артур Сергійович

1. Тема роботи: Комплексна оцінка стану фінансової безпеки України, затверджена наказом університету від «10» листопада 2025 р. № 948кс «Про затвердження тем кваліфікаційних робіт студентів 2 курсу освітнього ступеня «магістр» факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин».

Керівник роботи д. держ. упр., професор Бобровська Олена Юріївна

2. Строк подання магістром роботи «15» січня 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: офіційні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства фінансів, міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світовий банк), аналітичні звіти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних економістів

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1) Теоретико-методологічні основи фінансової безпеки держави; 2) Аналіз сучасного стану фінансової безпеки України; 3) Шляхи підвищення рівня фінансової безпеки України

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): Таблиця. Огляд визначень поняття «фінансова безпека держави»; Рис. Групування методів оцінки рівня забезпечення фінансової безпеки підприємства; Таблиця. Склад та структура надходжень до державного бюджету; Таблиця. Склад та структура податкових надходжень; Таблиця. Склад та структура видатків до державного бюджету; Таблиця. Кількість діючих суб'єктів господарювання; Таблиця. Обсяг реалізованої продукції суб'єктами господарювання; Таблиця. Показники взаємодії обсягів реалізації продукції, ВВП та податкових

надходжень у % від ВВП; Таблиця. Динаміка сукупних доходів, витрат і заощаджень домогосподарств України; Таблиця. Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України; Таблиця. Основні зовнішні фактори впливу на фінансову безпеку України; Таблиця. Ключові внутрішні фактори, що впливають на фінансову безпеку України.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали, посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Дослідницький (розділ 1) Аналітичний (розділ 2) Проектний (розділ 3)	Бобровська О. Ю., професор кафедри		

7. Дата видачі завдання “11” листопада 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Затвердження теми кваліфікаційної роботи	11.11.2025	виконано
2	Підбір та систематизація науково-літературних джерел	12.11.2025 17.11.2025	виконано
3	Затвердження змісту та написання вступу до кваліфікаційної роботи магістра	18.11.2025 20.11.2025	виконано
4	Написання дослідницького розділу	21.11.2025 30.11.2025	виконано
5	Систематизація матеріалу для підготовки аналітичного розділу кваліфікаційної роботи	01.12.2025 03.12.2025	виконано
6	Підготовка аналітичного розділу роботи	04.12.2025 18.12.2025	виконано
7	Формування проєктних рішень	19.12.2025	виконано
8	Написання проєктного розділу роботи	20.12.2025 30.12.2025	виконано
9	Формування висновків дослідження	05.01.2026	виконано
10	Оформлення роботи відповідно до методичних рекомендацій	11.01.2026	виконано
11	Перевірка на плагіат	12.01.2026	виконано
12	Одержання відгуку наукового керівника	13.01.2026	виконано
13	Одержання рецензії на кваліфікаційну роботу	14.01.2026	виконано
14	Підготовка презентаційних матеріалів	15.01.2026	виконано
15	Подання кваліфікаційної роботи в екзаменаційну комісію	16.01.2026	виконано

Студент

(підпис)

А. С. Бєлай

Керівник роботи

(підпис)

О. Ю. Бобровська

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи магістра Бєлай Артура Сергійовича
на тему: «Комплексна оцінка стану фінансової безпеки України»

Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3-х розділів, висновків і пропозицій. Робота викладена на 82 стор., містить 24 таблиці, 1 рисунок. Список використаних джерел містить 61 найменування.

В роботі фінансова безпека розглянута як складова економічної безпеки держави. Розглянуто основні методи та підходи до оцінювання фінансової безпеки. Виконано загальну характеристику фінансової системи України. Виконано оцінювання ключових індикаторів фінансової безпеки (державний борг, дефіцит бюджету, інфляція, банківська система тощо). Розглянуто вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на фінансову безпеку України. Визначено загрози та слабкі місця у системі фінансової безпеки. Представлено напрями удосконалення державної політики у сфері фінансової безпеки. Представлено міжнародний досвід забезпечення фінансової безпеки та розглянуто можливості його адаптації в Україні.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, державна політика, індикатори, оцінювання, фактори, загрози.

ABSTRACT

master's thesis Belay Artur Sergeevich

on the topic: «Comprehensive assessment of the state of financial security in Ukraine»

Diploma thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions and suggestions. Master's thesis is described on 82 pages containing 24 tables, 1 figure. References contain 61 items.

The paper considers financial security as a component of the economic security of the state. The main methods and approaches to assessing financial security are considered. A general characteristic of the financial system of Ukraine is provided. An assessment of key indicators of financial security is provided (national debt, budget deficit, inflation, banking system, etc.). The impact of external and internal factors on the financial security of Ukraine is considered. Threats and weaknesses in the financial security system are identified. Directions for improving state policy in the field of financial security are presented. International experience in ensuring financial security is presented and the possibilities of its adaptation in Ukraine are considered.

Keywords: *economic security, financial security, public policy, indicators, assessment, factors, threats.*

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	8
1.1 Фінансова безпека як складова економічної безпеки держави	8
1.2 Основні методи та підходи до оцінювання фінансової безпеки	17
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	24
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	25
2.1 Загальна характеристика фінансової системи України	25
2.2 Оцінка ключових індикаторів фінансової безпеки (державний борг, дефіцит бюджету, інфляція, банківська система тощо)	45
2.3 Вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на фінансову безпеку України	55
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	59
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	61
3.1 Визначення загроз та слабких місць у системі фінансової безпеки	61
3.2 Напрями удосконалення державної політики у сфері фінансової безпеки	65
3.3 Міжнародний досвід забезпечення фінансової безпеки та можливості його адаптації в Україні	75
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	79
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах війни, глобальної нестабільності та економічних викликів питання фінансової безпеки набуває особливої актуальності для України. Стійкість фінансової системи є визначальним чинником економічної незалежності, стабільного розвитку та здатності протистояти як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам. У зв'язку з цим особливо важливим є проведення комплексної оцінки стану фінансової безпеки з метою виявлення вразливостей, загроз і можливостей для вдосконалення державної політики у цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема кваліфікаційної роботи відповідає науковій тематиці кафедри економіки та економічної безпеки. Наукові здобутки магістра отримані в межах студентської науково-дослідної діяльності на кафедрі за напрямом «Сучасні проблеми економічного розвитку України». Внесок автора полягає в узагальненні теоретичних засад економічної безпеки держави, аналізі сучасного стану економічної безпеки України в умовах воєнних викликів, оцінюванні впливу євроінтеграційних процесів на її формування та обґрунтуванні напрямів зміцнення економічної безпеки з урахуванням європейських стандартів.

Метою роботи є комплексна оцінка сучасного стану фінансової безпеки України та визначення напрямів її зміцнення.

Для досягнення мети необхідно виконати наступні завдання:

- розкрити теоретичні основи поняття фінансової безпеки;
- проаналізувати сучасний стан фінансової безпеки України;
- визначити основні загрози та чинники, що впливають на фінансову безпеку;
- дослідити підходи до оцінювання фінансової безпеки та застосувати їх до України;
- запропонувати рекомендації щодо підвищення рівня фінансової безпеки держави.

Об'єктом дослідження є система фінансової безпеки України.

Предметом дослідження є сукупність економічних, фінансових і організаційних механізмів забезпечення фінансової безпеки держави.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналіз і синтез, порівняльний аналіз, індексний метод, графічний метод, системний підхід, метод експертних оцінок, а також методи економіко-статистичного аналізу.

Інформаційну базу дослідження становлять офіційні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства фінансів, міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світовий банк), аналітичні звіти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних економістів.

Практичне значення одержаних результатів. Наукова новизна роботи полягає в комплексному підході до оцінки фінансової безпеки України з урахуванням сучасних викликів, зокрема війни, зовнішнього боргу, інфляційних процесів та макрофінансової нестабільності. Практична значущість полягає у формулюванні конкретних рекомендацій щодо підвищення рівня фінансової безпеки, які можуть бути використані органами державного управління, аналітичними центрами та фінансовими установами. Висновки і рекомендації можуть бути використані у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3-х розділів, висновків і пропозицій. Робота викладена на 82 сторінках, містить 24 таблиці, 1 рисунок. Список використаних джерел містить 61 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1 Фінансова безпека як складова економічної безпеки держави

Поняття «безпека» бере свій початок ще з 1190 року й спочатку означало внутрішній спокій людини, яка відчувається захищеною від будь-якої загрози. Упродовж історії забезпечення добробуту та безпеки громадян стало однією з головних цілей існування держави в усіх країнах світу [1].

Багато науковців по-різному трактують поняття "фінансова безпека держави". Розглянемо етимологію цього поняття деякими авторами, які зведено у таблиці. Таким чином, можна констатувати, що фінансова безпека держави – це одна з важливих складових економічної безпеки, яка забезпечує захищеність інтересів держави у фінансовій сфері (бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем) та її захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз. Фінансова безпека України – це: бюджетна безпека; податкова безпека; інвестиційна безпека; грошово-кредитна; валютна безпека; боргова безпека; та інші сфери [3, с. 32].

Основними загрози фінансової безпеки є (табл. 1.1):

- 1) низький рівень соціальної орієнтованості економіки;
- 2) падіння платоспроможності населення;
- 3) скорочення ролі внутрішніх соціально-економічних стимуляторів економічного зростання;
- 4) зростання економічної злочинності, корупції;
- 5) зростання фінансових втрат унаслідок збільшення масштабів і поглиблення соціальної напруженості у сфері економічних відносин;
- 6) зростання зовнішньої фінансової заборгованості України, посилення її залежності від іноземних кредитів;
- 7) нерозвиненість ринків капіталу та їх інфраструктури;

- 8) криза грошової і фінансово-кредитної систем;
 9) нестабільність економіки [3, с. 33].

Таблиця 1.1

Огляд визначень поняття «фінансова безпека держави»

Автор	Визначення
Романів В.В., Дорошенко Н.О.	– захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізаційних факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи
Пугач О.	– забезпечення такого розвитку фінансової системи та фінансових відносин і процесів в економіці, за яких забезпечуються необхідні фінансові умови для соціально-економічного та фінансового розвитку країни, збереження єдності фінансової системи (включаючи грошову, бюджетну, кредитну, податкову та валютну системи), успішного подолання внутрішніх та зовнішніх загроз країни у фінансовій сфері
Столяренко О.М.,	– захищеність інтересів держави у фінансовій сфері або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування її фінансових зобов'язань
Маслій О.А.	– такий стан фінансово-кредитної сфери, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення загалом – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток
Лисяк О.	– важлива складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин, стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання і саморегулювання
Котик Ю. В.	– сукупність соціально-економічних і правових відносин, що забезпечують такий фінансовий стан, при якому виявляється стійкість до зовнішніх загроз і ризиків при раціональному використанні своїх фінансових ресурсів
Заверуха Д. А., Копитко М. І.	– складова багаторівнева система, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і характер розвитку. Система фінансової безпеки держави включає бюджетну, валютну, грошово-кредитну, боргову безпеки, безпеку страхового ринку та безпеку фондового ринку

Джерело: складено автором [56, 54, 59, 34, 32, 31, 29].

Фінансова безпека є невід'ємною складовою економічної безпеки держави та визначає її спроможність ефективно функціонувати у внутрішньому та зовнішньому фінансово-економічному середовищі.

Вона відображає стан фінансової системи, за якого забезпечується стійкість державних фінансів, стабільність національної валюти, платоспроможність суб'єктів господарювання та фінансових установ, а також здатність країни протистояти внутрішнім і зовнішнім фінансовим загрозам.

Економічна безпека держави охоплює широкий спектр компонентів: енергетичну, інвестиційну, продовольчу, зовнішньоекономічну, інноваційну та інші види безпеки. Серед них фінансова безпека виконує системоутворюючу функцію, адже без стабільного фінансового фундаменту інші складові економічної безпеки не можуть ефективно розвиватися.

Фінансова безпека тісно пов'язана з бюджетною, податковою, банківською та грошово-кредитною політикою держави. Вона включає:

- бюджетну безпеку – здатність держави забезпечувати збалансованість бюджету та своєчасне виконання зобов'язань;
- боргову безпеку – контрольований рівень внутрішнього і зовнішнього державного боргу;
- валютну безпеку – стабільність національної валюти та ефективне валютне регулювання;
- банківську безпеку – стабільність банківської системи, її здатність обслуговувати економіку та населення;
- інвестиційну безпеку – сприятливий клімат для залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

З позиції національної безпеки, фінансова безпека визначається у таких аспектах: стійкість фінансової системи до кризових явищ; можливість ефективного контролю за рухом фінансових потоків; забезпечення прозорості публічних фінансів; здатність фінансової системи сприяти сталому економічному зростанню.

Особливої ваги питання фінансової безпеки набуває в умовах воєнного

стану, коли зростає навантаження на бюджет, змінюються пріоритети фінансування, а економіка зазнає серйозних структурних змін. У таких умовах фінансова безпека стає визначальним чинником збереження суверенітету та функціонування всіх сфер життєдіяльності.

Таким чином, фінансова безпека є ключовим елементом економічної безпеки держави, який забезпечує стійкість фінансових інститутів, макроекономічну стабільність та соціальну рівновагу. Її підтримання вимагає постійного моніторингу, аналізу загроз та розробки ефективних управлінських рішень на національному рівні.

Термін «бюджетна безпека» трактується як комплексне поняття, що охоплює сукупність методів, інструментів і заходів, спрямованих на захист економічних інтересів держави на макrorівні, корпоративного сектору, а також фінансової діяльності суб'єктів господарювання [2].

На макrorівні безпека домогосподарств відображає спроможність і готовність фінансової системи держави забезпечувати належний, своєчасний та достатній обсяг фінансових ресурсів для задоволення економічних потреб суспільства з метою підтримання необхідного рівня економічної та оборонної безпеки країни. Безпека домогосподарств полягає у здатності держави ефективно реагувати на негативні внутрішні та зовнішні фінансові впливи як у мирний період, так і в умовах кризових та надзвичайних ситуацій, що є особливо актуальним у період воєнного стану в Україні.

Формування ефективної системи бюджетної безпеки є складним багатокритеріальним процесом, який потребує залучення висококваліфікованих фахівців із різних сфер економіки та фінансів. При цьому стратегія фіскальної безпеки повинна бути спрямована на досягнення ключових завдань національної безпеки, зокрема: ідентифікацію факторів, що впливають на фінансово-господарську діяльність, а також створення системи обмежень, здатної мінімізувати як непередбачувані, так і свідомі негативні наслідки.

Стійкість бюджетної безпеки держави визначається ефективністю функціонування фінансової системи, орієнтованої на забезпечення

збалансованого економічного розвитку різних галузей національної економіки та водночас здатної адаптуватися до внутрішніх і зовнішніх змін фінансових параметрів. Важливе значення при цьому мають механізми розподілу фінансових потоків між секторами економіки, динаміка державного боргу, рівень прозорості бюджетного процесу та облік капіталу, що знаходиться за межами країни [3].

Особливої актуальності проблема економічної безпеки набуває в умовах трансформаційної економіки, для якої характерними є високий рівень інтеграції суспільних процесів та водночас локальна неузгодженість економічних і соціально-політичних змін. Адекватне трактування сутності економічної безпеки є необхідною передумовою формування ефективної державної економічної політики, що безпосередньо впливає на рівень фінансової безпеки держави. Ключовими складовими системи забезпечення фінансової безпеки є: формування короткострокових і довгострокових орієнтирів її забезпечення; використання фінансових інструментів реалізації ефективної стратегії фінансової безпеки; створення сприятливого фінансово-економічного середовища; визначення напрямів акумулювання та використання фінансових ресурсів; забезпечення ефективного функціонування всіх елементів економічного механізму держави; розробка заходів щодо нейтралізації загроз фінансовій безпеці [4].

Одним із ключових напрямів контролю за станом бюджетної безпеки України в межах бюджетного процесу є система міжбюджетних відносин, яка передбачає:

- запровадження дієвих механізмів регулювання міжбюджетних відносин;
- формування чітких і обґрунтованих критеріїв вирівнювання фінансових ресурсів регіональних бюджетів та оцінки бюджетної ефективності;
- оптимізацію руху та розподілу бюджетних потоків [5].

Боргова безпека є однією з ключових складових фінансової безпеки держави та безпосередньо впливає на її макроекономічну стабільність,

платоспроможність і кредитну репутацію на міжнародному рівні. Вона відображає спроможність держави обслуговувати та погашати свій борг без створення загроз для соціально-економічного розвитку країни.

У широкому розумінні боргова безпека – це такий стан державного боргу, за якого забезпечується фінансова стійкість країни, не порушується баланс між запозиченнями та доходами бюджету, а також зберігається можливість своєчасного виконання зобов'язань перед кредиторами без суттєвого тиску на економіку.

Основними критеріями оцінки боргової безпеки є: співвідношення державного боргу до ВВП; обсяг витрат на обслуговування боргу в структурі бюджету; частка зовнішнього боргу; середньострокова динаміка боргових зобов'язань; валютна структура боргу.

В Україні питання боргової безпеки є надзвичайно актуальним, особливо в умовах воєнного стану та економічної нестабільності. Через вимушені значні запозичення, зокрема від міжнародних партнерів, а також через падіння надходжень до бюджету, рівень державного боргу стрімко зростає. У таких умовах важливою частиною політики у сфері фінансової безпеки має стати розробка стратегій управління державним боргом, які мають включати: диверсифікацію джерел фінансування; подовження термінів запозичень; зменшення частки короткострокових боргових зобов'язань; оптимізацію валютної структури боргу з метою зниження ризиків девальвації; підвищення прозорості боргової політики.

Важливим інструментом забезпечення боргової безпеки є Стратегія управління державним боргом України, яка має враховувати як внутрішні економічні фактори, так і глобальні виклики, включаючи політичні, воєнні та енергетичні ризики.

Отже, боргова безпека – це не лише питання поточного рівня боргу, а й ефективності його управління в довгостроковій перспективі. Вона є запорукою стійкої фінансової системи, захисту суверенітету та збереження економічної незалежності держави.

Валютна безпека є важливою складовою фінансової безпеки держави, яка забезпечує стабільність національної валюти, рівновагу платіжного балансу та стійкість валютного ринку до внутрішніх і зовнішніх шоків. Вона є необхідною умовою для ефективного функціонування економіки, залучення інвестицій, збереження купівельної спроможності громадян та підтримання довіри до національної фінансової системи.

У теоретичному аспекті валютна безпека визначається як такий стан валютно-фінансової сфери держави, за якого забезпечується: стабільний обмінний курс національної валюти; контроль за валютними ризиками; достатній рівень міжнародних резервів; ефективне валютне регулювання і контроль; відсутність критичної залежності від іноземних валют та зовнішніх фінансових потоків.

Одним із головних індикаторів валютної безпеки є стабільність курсу національної валюти, яка безпосередньо впливає на рівень інфляції, зовнішньоторговельні операції, інвестиційну привабливість країни та соціально-економічну ситуацію загалом. Різкі коливання курсу гривні можуть спричинити макроекономічну нестабільність, зниження доходів населення та зростання зовнішнього боргового тиску.

В умовах воєнного стану та глобальної фінансової нестабільності питання валютної безпеки України набуло критичної ваги. Значна частина економіки була зруйнована або переміщена, порушені експортно-імпортні ланцюги, а довіра до національної валюти зазнала значного удару. У цих умовах Національний банк України (НБУ) запровадив низку валютних обмежень, політику фіксованого курсу, інтервенції на міжбанківському ринку та посилений контроль за валютними операціями.

Водночас валютна безпека залежить і від обсягу золотовалютних резервів, які виконують роль захисного буфера у разі валютних або боргових криз. Зменшення резервів знижує здатність держави втручатися у валютний ринок для стабілізації ситуації.

Для забезпечення валютної безпеки необхідно: проводити прогнозовану

та зважену валютну політику; нарощувати міжнародні резерви; підтримувати конкурентоспроможність національної економіки; диверсифікувати валютні джерела доходів; уникати надмірної доларизації економіки.

Таким чином, валютна безпека тісно пов'язана з загальною фінансовою стабільністю та потребує системного підходу з боку держави, насамперед через політику НБУ та координацію з фіскальними органами. Порушення валютної безпеки здатне швидко поширитися на інші сфери, тому її підтримання є критично важливим для збереження економічної незалежності та фінансового суверенітету України.

Банківська безпека є важливою складовою фінансової безпеки, що забезпечує стабільність банківської системи, її здатність виконувати ключові функції у фінансовому секторі, обслуговувати економіку та захищати інтереси вкладників і кредиторів. Вона тісно пов'язана з такими аспектами, як ліквідність, платоспроможність банків, довіра населення до банківської системи та ефективність банківського регулювання.

У сучасних умовах банківська безпека трактується як здатність банківської системи протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам, зберігаючи при цьому здатність до стабільного функціонування, кредитування економіки та виконання розрахункових операцій. Її основними критеріями є: фінансова стійкість банків; якість банківських активів; рівень непрацюючих кредитів (NPL); достатність капіталу; ліквідність банківської системи; рівень довіри до банків; ефективність банківського нагляду з боку Національного банку України (НБУ).

Після кризи 2014–2015 років банківська система України зазнала суттєвих змін: було ліквідовано десятки неплатоспроможних банків, посилено вимоги до капіталу, впроваджено міжнародні стандарти регулювання (в тому числі Базель III). Це сприяло підвищенню стійкості сектору, проте нові виклики, пов'язані з війною, призвели до зростання ризиків.

У воєнних умовах банки стикаються з рядом проблем: зниження платоспроможності клієнтів; ризики неповернення кредитів; обмеження на валютні операції; підвищене навантаження на резерви; кібератаки та загрози

інформаційній безпеці.

Національний банк України вживає заходів для забезпечення стабільності банківської системи, серед яких: підтримка ліквідності банків, валютне регулювання, тимчасові регуляторні послаблення, нагляд за системно важливими банками.

Для забезпечення банківської безпеки в умовах нестабільності важливо: забезпечити прозору структуру власності банків; удосконалити механізми управління ризиками; підтримувати довіру вкладників через гарантування вкладів; сприяти розвитку цифрових та дистанційних банківських послуг; виявляти та нейтралізувати потенційні загрози вчасно.

Таким чином, банківська безпека є основою фінансової стабільності, оскільки від стану банківської системи залежить функціонування реального сектору економіки, стан грошово-кредитної політики та фінансова впевненість громадян. Ефективне управління банківською безпекою – один із ключових інструментів державної політики у сфері фінансової безпеки.

Інвестиційна безпека є важливим елементом фінансової безпеки держави, оскільки інвестиції відіграють ключову роль у забезпеченні економічного зростання, розвитку інфраструктури, технологічного оновлення та підвищення конкурентоспроможності економіки. Від рівня інвестиційної привабливості країни та здатності гарантувати безпеку капіталу залежить її фінансова стабільність у середньо- та довгостроковій перспективі.

Інвестиційна безпека – це стан економічного середовища держави, при якому створені сприятливі та надійні умови для залучення, ефективного використання і захисту як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій. Вона передбачає мінімізацію ризиків для інвесторів, наявність прозорої законодавчої бази, передбачуваність державної політики та гарантії повернення інвестицій.

Основними загрозами інвестиційній безпеці є: політична нестабільність та воєнні дії; корупція та слабе верховенство права; непрозорість регуляторного середовища; надмірне адміністративне навантаження; обмежений доступ до інфраструктури; нестабільність фінансової системи та

валютні коливання.

В умовах війни Україна зіткнулася з критичним падінням рівня інвестиційної активності. Іноземні інвестори здебільшого утримуються від нових вкладень, а внутрішній інвестиційний потенціал значно знижено через руйнування підприємств, логістичних ланцюгів та інфраструктури.

Незважаючи на це, уряд України разом із міжнародними партнерами працює над створенням умов для післявоєнного економічного відновлення, де ключову роль відіграватимуть саме інвестиції. Важливими заходами у сфері зміцнення інвестиційної безпеки є: гарантування інвесторам страхового захисту через міжнародні фонди та механізми; спрощення дозвільних процедур; розвиток державно-приватного партнерства; цифровізація процесів управління інвестиційними проєктами; покращення рейтингу України в міжнародних індексах інвестиційного клімату.

Для забезпечення інвестиційної безпеки необхідна чітка стратегія, яка має включати: підвищення ефективності правового захисту інвесторів; розвиток інвестиційної інфраструктури; стимулювання інноваційного підприємництва; створення спеціальних економічних зон та індустріальних парків. Таким чином, інвестиційна безпека є системним фактором, що забезпечує фінансову стійкість держави. Її зміцнення має стати одним із пріоритетів економічної політики України в умовах відбудови та інтеграції в глобальні економічні процеси.

1.2 Основні методи та підходи до оцінювання фінансової безпеки

У теорії та практиці фінансового менеджменту представлено широкий спектр методів, що використовуються для оцінки рівня фінансової безпеки підприємств. Аналіз наукових джерел [9, с. 161–163] дозволив класифікувати існуючі підходи до визначення фінансової безпеки підприємства на кілька основних груп (рис. 1.1).

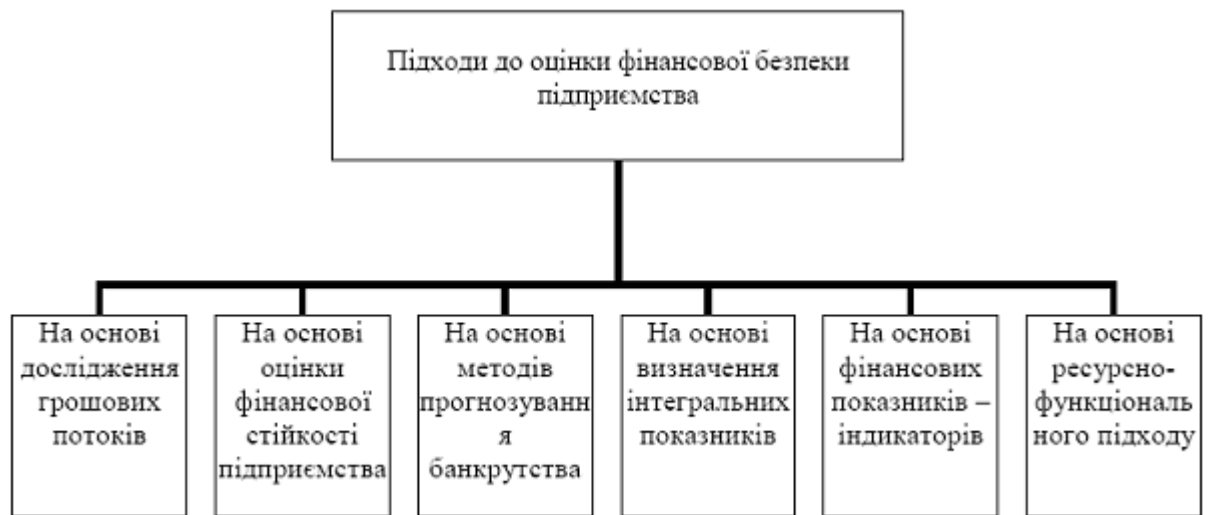

Рис. 1.1. Групування методів оцінки рівня забезпечення фінансової безпеки підприємства [29]

Методики першої групи базуються на дослідженні грошових потоків підприємства, зокрема — на аналізі чистого грошового потоку в розрізі основних видів фінансово-господарської діяльності. У межах цього підходу застосовується матриця динамічної фінансової рівноваги, яка дає змогу оцінити фінансовий стан підприємства через ефективність управління грошовими потоками. Прихильники цього підходу вважають чистий грошовий потік ключовим індикатором результативності господарської діяльності та загального фінансового стану суб'єкта господарювання [6].

Однак даний підхід має обмежене застосування, оскільки не враховує багатьох інших важливих факторів, що впливають на фінансову безпеку підприємства. До того ж, використання абсолютних показників знижує аналітичну цінність результатів у порівнянні з відносними величинами. Зазвичай цей метод застосовується для вирішення оперативних завдань фінансового управління.

У науковій літературі також висвітлено інші підходи до оцінювання фінансової безпеки, серед яких варто виокремити індикаторний метод. Його суть полягає в порівнянні фактичних значень ключових показників з установленними пороговими (нормативними) межами [7; 8]. Найвищий рівень фінансової безпеки досягається тоді, коли всі індикатори відповідають

допустимим межам, причому досягнення одного з них не повинно шкодити іншим. У цьому підході враховується обґрунтована фінансова логіка оцінювання, що робить його методологічно виправданим і практично корисним.

Водночас застосування індикаторного підходу значною мірою залежить від точності визначення порогових значень, які, у свою чергу, залежать від зовнішнього середовища. Підприємство зазвичай не має можливості впливати на ці зовнішні умови, а лише пристосовується до них. До того ж, встановлення порогових рівнів є складним процесом, оскільки ці значення можуть суттєво відрізнятися залежно від специфіки конкретного підприємства.

Згідно з визначенням З.С. Варналія, фінансова безпека розглядається як складна багаторівнева система, яка охоплює декілька взаємопов'язаних підсистем, кожна з яких має власну структуру, функціональне наповнення та логіку розвитку [19].

У свою чергу, Гетманець О. П., аналізуючи економічну безпеку на макрорівні, зазначає, що вона є багатофакторною категорією. Вона відображає здатність національної економіки забезпечувати стале та розширене відтворення задля задоволення потреб населення й держави на певному рівні [23].

Гринько, Т., Гвініашвілі, Т., Бірюкова, П. пропонують здійснювати оцінювання фінансової складової економічної безпеки підприємства шляхом аналізу його фінансової звітності, фінансового стану та результатів господарської діяльності [25]. Проте, на нашу думку, така методика дозволяє лише оцінити фактичний стан підприємства у конкретний момент, однак не дає повної картини його фінансової безпеки як системної характеристики.

Інший підхід представлений у працях Жибер Т. В., який пропонує оцінювати рівень фінансової безпеки підприємства на основі його фінансової стійкості. При цьому основним критерієм є наявність достатніх оборотних коштів – як власних, так і залучених – для забезпечення безперебійної виробничо-збутової діяльності [29]. Такий підхід є звуженим, адже не враховує вплив інших фінансових ресурсів, зокрема основного капіталу, прибутку,

інвестицій, операцій з цінними паперами тощо.

Жибер Т. В. також виділяє п'ять рівнів фінансової безпеки підприємства:

1. Абсолютний – підприємство повністю забезпечене власними оборотними коштами;
2. Нормальний – підприємство функціонує, використовуючи власні ресурси для покриття запасів і витрат;
3. Хиткий – виникає потреба у залученні середньо- та довгострокових позик;
4. Критичний – крім довгострокових зобов'язань, залучаються й короткострокові кредити;
5. Кризовий – підприємство опиняється на межі фінансової неспроможності.

Варто зауважити, що, аналізуючи ці рівні, можна дійти висновку: "абсолютний" та "нормальний" рівні по суті не мають суттєвих відмінностей, оскільки в обох випадках джерелом фінансування виступають власні оборотні кошти. Тому їх розмежування виглядає дещо умовним і не завжди виправданим у практиці оцінювання фінансової безпеки підприємства.

На думку Варналій З.С., Бондаренко С.М., більш обґрунтованим підходом до оцінювання фінансового стану підприємств є застосування методів дискримінантного аналізу з використанням узагальнюючих показників. Такий підхід дозволяє класифікувати підприємства за двома основними категоріями: із задовільним фінансовим станом (фінансово стійкі, не схильні до банкрутства); із незадовільним фінансовим станом (підприємства, що перебувають у зоні ризику банкрутства) [20].

Водночас при оцінюванні рівня фінансової безпеки підприємства доцільно враховувати класифікацію комерційних ризиків, запропоновану Євдокимов В. В.. У цій моделі виокремлюються чотири зони ризику: неризикова зона – діяльність здійснюється в межах стабільності, загроз не спостерігається; допустимий ризик – ймовірна втрата частини прибутку; критичний ризик – можливе недоотримання виручки; катастрофічний ризик – загроза повної втрати активів і настання банкрутства [28].

З огляду на цю концепцію, рівні фінансової безпеки підприємства можна класифікувати таким чином:

- нормальний рівень – підприємство забезпечує свою діяльність виключно за рахунок власних фінансових ресурсів;
- нестабільний рівень – поряд із власними ресурсами підприємство залучає позикові кошти;
- критичний рівень – власні та позикові ресурси є недостатніми для підтримки безпеки;
- кризовий рівень – підприємство визнається фінансово неспроможним, що свідчить про фактичний стан банкрутства.

Інший підхід до оцінювання фінансової безпеки ґрунтується на мінімізації сукупних втрат, що можуть бути завдані фінансовій стабільності підприємства [12; 23]. Його конкретизація передбачає визначення так званого «порогового стану» системи, за межами якого відбувається її деградація або повне руйнування. Таким чином, цей підхід фокусується не лише на кількісній оцінці показників, а й на виявленні критичних меж, після яких фінансова система підприємства переходить у нестабільний або кризовий стан.

У ході аналізу наукових джерел було встановлено, що низка авторів (Правдивець О. М., І.А. Александров, О.А. Орлова, В. Половян) підходять до оцінювання фінансової безпеки з позиції загального фінансового аналізу. Так, Правдивець О. М. пропонує здійснювати комплексну діагностику фінансової діяльності підприємства через такі методи: горизонтальний, вертикальний, порівняльний, інтегральний аналіз, а також аналіз фінансових коефіцієнтів [52].

Зокрема, виокремлюємо кілька груп коефіцієнтів: коефіцієнти фінансової стійкості; показники ліквідності (платоспроможності); коефіцієнти оборотності активів і капіталу; показники рентабельності.

Однак, на нашу думку, оцінка фінансової безпеки не може обмежуватися лише аналізом фінансового стану. З огляду на специфіку цієї категорії, вона потребує застосування спеціальних підходів та інструментів, здатних враховувати не лише поточні результати діяльності, а й потенційні ризики,

адаптивність до зовнішніх загроз і здатність підприємства до відновлення в умовах нестабільного середовища.

Одним із альтернативних підходів до розрахунку інтегрального показника фінансової безпеки підприємства є методика, запропонована Романовська Ю. Авторка сформулювала методологічні вимоги до відбору показників фінансової безпеки та побудувала комплексну модель її оцінки. Особливістю цього підходу є одночасне визначення рівнів фінансової безпеки за окремими складовими та узагальненого інтегрального індексу фінансової безпеки підприємства в цілому [57].

Методика заснована на системному підході, проте має і певні недоліки. Зокрема, відсутність порогових значень індикаторів унеможливорює точну оцінку фактичного стану окремих складових безпеки, що, відповідно, знижує точність кінцевого інтегрального результату.

У працях Тарнавська В. В. запропоновано здійснювати оцінку фінансової безпеки підприємства за допомогою системи фінансових коефіцієнтів, серед яких: коефіцієнти ліквідності й швидкості обігу оборотних коштів, оборотності товарних запасів, ефективності використання активів, ймовірності банкрутства та точки беззбитковості [60].

Додатковим орієнтиром у визначенні фінансової стабільності підприємства може слугувати так зване «золоте правило фінансування», що передбачає відповідність строків залучення капіталу до тривалості його використання в оборотних і необоротних активах. Дотримання цього принципу свідчить про належний рівень фінансової безпеки [12].

Вейдер Т.М., Мельничук І.І. розглядають фінансову безпеку підприємства як багатогранну категорію, що охоплює не лише платоспроможність та фінансову стійкість, а й рівень управління, ринкову позицію, інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність [59]. Низка інших дослідників наголошує на доцільності використання індикаторного підходу, за якого фінансова безпека оцінюється через систему ключових показників (індикаторів), що зіставляються з нормативними значеннями.

Варто також відзначити ресурсно-функціональний підхід, який передбачає поетапну оцінку фінансової безпеки за окремими функціональними блоками: бюджетним, грошово-кредитним, валютним, банківським, інвестиційним, фондовим та страховим. Після аналізу кожної складової рівень фінансової безпеки визначається на основі експертної інтеграції результатів [2]. Хоча більшість авторів підтримує саме експертну оцінку вагомості кожної складової, деякі науковці пропонують власні модифікації методики, що свідчить про відсутність єдиного загальновизнаного підходу в цій сфері.

Фінансова безпека підприємства, зокрема у сфері торгівлі, перебуває під впливом широкого спектра чинників: міжнародних (глобальна конкуренція, геополітична ситуація), національних (економічна, демографічна, політична ситуація) та ринкових (поведінка споживачів, технологічні зміни, конкурентне середовище) [11].

Отже, аналіз сучасних методичних підходів до оцінки фінансової безпеки підприємства дозволяє стверджувати, що цей процес є багатоступеневим, комплексним і передбачає наявність взаємозалежних компонентів. Загалом, його можна умовно поділити на три блоки:

- постановочний блок – формування мети та об'єкта оцінювання;
- методичний блок – вибір показників, методів і підходів;
- інтерпретаційний блок – аналіз результатів, формування висновків і рекомендацій.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У ході дослідження теоретико-методологічних підходів до розуміння фінансової безпеки держави було встановлено, що дана категорія є ключовим елементом національної безпеки та макроекономічної стабільності. Фінансова безпека держави забезпечує здатність економічної системи ефективно функціонувати в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів, зберігати платоспроможність, фінансову стабільність і довіру до національних

інституцій.

Аналіз літератури свідчить про відсутність єдиного універсального визначення фінансової безпеки, проте більшість авторів трактують її як комплексну багаторівневу систему, що охоплює різноманітні підсистеми: бюджетну, боргову, валютну, банківську, інвестиційну тощо. Кожна з цих складових виконує свою функцію у забезпеченні цілісності фінансової системи та взаємодіє з іншими елементами економічної безпеки.

Розглянуті підходи до оцінювання фінансової безпеки демонструють різноманітність методик – від аналізу окремих показників (індикаторний метод) до побудови інтегральних індексів та системної оцінки фінансових ризиків. При цьому ключовим викликом залишається проблема визначення порогових значень індикаторів та їх адаптації до поточних умов функціонування економіки.

Особливу увагу приділено аналізу фінансової безпеки підприємств, адже їх стійкість безпосередньо впливає на загальний стан фінансової безпеки держави. У наукових підходах виокремлено різні рівні фінансової безпеки підприємств, класифікацію ризиків, а також запропоновано методи кількісної оцінки стану фінансової системи на мікро- та макрорівнях.

Таким чином, теоретичні засади фінансової безпеки формують основу для подальшого аналізу її сучасного стану в Україні, визначення загроз та пошуку ефективних шляхів зміцнення державної фінансової системи.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1 Загальна характеристика фінансової системи України

Фінансова система України є ключовим елементом національної економіки, який забезпечує розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів між усіма секторами господарства, сприяє макроекономічній стабільності, розвитку внутрішнього ринку, забезпеченню державних соціально-економічних функцій, а також інтеграції країни у світову фінансову систему.

Фінансова система охоплює сукупність фінансових відносин, інститутів, механізмів і нормативно-правових засад, за допомогою яких здійснюється акумулювання, розподіл, використання і контроль фінансових ресурсів. Згідно з усталеними науковими підходами, фінансову систему України доцільно структурувати на такі основні елементи:

1. Державні фінанси – охоплюють державний і місцеві бюджети, державні цільові фонди, державний кредит і систему фінансового контролю. Вони є основним інструментом реалізації фіскальної політики, регулювання економіки, забезпечення соціальних потреб населення та обороноздатності країни.

У складі державних фінансів, державний бюджет є основним фінансовим планом держави. Саме тому наступним етапом дослідження є аналіз складу та структури надходжень до державного бюджету за 2022–2024 рр. (табл. 2.1).

Аналіз динаміки складу та структури надходжень до державного бюджету України за 2022–2024 роки (табл. 2.1) дозволяє зробити низку важливих висновків щодо фінансової стабільності держави та джерел її фінансування в умовах воєнного стану.

Загальний обсяг надходжень до державного бюджету за аналізований період демонструє стійку позитивну динаміку: з 1 787,4 млрд грн у 2022 році до 3 122,7 млрд грн у 2024 році, що становить приріст на 1 335,3 млрд грн. У

порівнянні з 2023 роком зростання також є суттєвим – на 450,7 млрд грн, або +16,87%. Це свідчить про поступове відновлення економічної активності, ефективність фіскальної політики та зростання фінансової допомоги з боку міжнародних партнерів.

Таблиця 2.1

**Склад та структура надходжень до державного бюджету
за 2022-2024 рр., млн.грн.**

Показники	2022	2023	2024	Абсол. Відх 2024 від 2022	Абсол. Відх 2024 від 2023	Темп росту 2024 від 2023, %
Всього надходжень	1787396	2671998	3122713	1335317	450715	116,87
Податкові надходження, всього	949764	1203544	1647190	697426	443646	136,86
Неподаткові надходження	346328	991602	974399	628071	-17203	98,27
Доходи від операцій з капіталом	611	100,3	183,9	-427,1	83,6	183,35
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	481091	433405	473945	-7146	40540,7	109,35
Цільові фонди	136,2	432,1	473,9	337,7	41,8	109,67
Офіційні трансферти	9465,6	42915,3	26522,3	17056,7	-16393	61,8

Джерело: складено автором [48]

Податкові надходження зросли з 949,8 млрд грн у 2022 році до 1 647,2 млрд грн у 2024 році (збільшення на 697,4 млрд грн або +73,4% порівняно з 2022 роком). Лише за останній рік приріст становить 443,6 млрд грн (+36,86%), що може свідчити про відновлення бізнес-активності, зменшення тіньової економіки та посилення податкового адміністрування.

Натомість неподаткові надходження досягли піку в 2023 році (991,6 млрд грн), однак у 2024 році дещо зменшились до 974,4 млрд грн, тобто спостерігається незначне скорочення на 17,2 млрд грн (–1,73%). Така тенденція може бути пов'язана із завершенням одноразових переказів, зокрема від націоналізованих активів чи конфіскацій, що характерно для воєнного періоду.

Доходи від операцій з капіталом є незначними за обсягами, проте у 2024

році зросли майже вдвічі – з 100,3 млн грн до 183,9 млн грн (+83,6 млн грн, або +83,35%). Це свідчить про поступове відновлення активності на ринку державного майна та повернення до реалізації капітальних активів.

Кошти від іноземних держав та міжнародних організацій залишаються критично важливим джерелом наповнення бюджету. У 2024 році вони становили 473,9 млрд грн, що на 40,5 млрд грн більше, ніж у 2023 році (+9,35%). Незважаючи на незначне зменшення порівняно з 2022 роком (–7,1 млрд грн), показник залишається високим, що свідчить про сталу підтримку України міжнародними партнерами.

Цільові фонди (наприклад, соціальні, оборонні) також демонструють зростання: з 136,2 млн грн у 2022 році до 473,9 млн грн у 2024 році (+337,7 млн грн). Це відображає зміцнення інституційної спроможності держави здійснювати адресне фінансування ключових напрямів.

Офіційні трансфerti (зокрема, внутрішньодержавні перекази між бюджетами різного рівня) зросли в 2023 році до 42,9 млрд грн, але в 2024 році скоротились до 26,5 млрд грн, тобто на –16,4 млрд грн. Це зниження на більше ніж 38% пояснюється, ймовірно, перерозподілом фінансування в межах міжбюджетних відносин та зміною пріоритетів державної політики.

Динаміка надходжень до державного бюджету свідчить про високий рівень стійкості фінансової системи України в умовах війни. Значне зростання податкових надходжень і підтримка міжнародних партнерів дозволили компенсувати частину витрат, спричинених бойовими діями. Проте у структурі доходів все ще зберігається висока частка зовнішніх надходжень, що створює потенційні ризики у разі зменшення обсягів допомоги.

У майбутньому для посилення фінансової безпеки держави доцільно зосередитися на: розширенні бази оподаткування; зменшенні залежності від зовнішніх трансфертів; розвитку внутрішнього фінансового ринку; стимулюванні економічного зростання, яке сприятиме зростанню податкових надходжень.

У складі надходжень до державного бюджету найбільшу частину становлять податкові надходження, їх аналіз наведений у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Склад та структура податкових надходжень за 2022-2024 рр., млн.грн.

Показники	2022	2023	2024	Абсол. Відх 2024 від 2023	Темп росту 2024 від 2023, %
Податкові надходження, всього	949764	1203544	1647190	443646	136,86
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	265477	350782	597232	246450	170,26
Податок на доходи фізичних осіб	148427	206945	326095	119150	157,58
Податок на прибуток підприємств	117050	143837	271137	127300	188,50
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	85365	60327,7	52430,5	-7897,2	86,91
Внутрішні податки на товари та послуги	569354	748144	944862	196718	126,29
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	60699,1	92583,9	105206	12621,6	113,63
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	41653,8	74762,7	105201	30438,2	140,71
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	213948	214639	268328	53688,6	125,01
Податок на додану вартість з імпортних товарів	253053	366158	466128	99969,5	127,30
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	26246	40559,4	48279,3	7719,9	119,03
Інші податки та збори	3322,4	3731,1	4328,2	597,1	116,00

Джерело: складено автором [51]

Аналіз динаміки податкових надходжень до державного бюджету України у 2022–2024 роках (табл. 2.2) дозволяє оцінити не лише масштаби наповнення бюджету, а й структурні зрушення у податковій системі, які відбулися в умовах воєнного стану та економічної адаптації країни до кризових умов.

Загальна сума податкових надходжень за три роки зросла з 949,8 млрд грн у 2022 році до 1 647,2 млрд грн у 2024 році, що становить приріст на 697,4 млрд грн. Особливо значне зростання відбулося між 2023 та 2024 роками – на 443,6 млрд грн або +36,86%, що свідчить про активізацію економіки, зростання

ділової активності та посилення податкового адміністрування.

1. Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості. Ця група податків зросла найбільш суттєво – з 265,5 млрд грн у 2022 р. до 597,2 млрд грн у 2024 р. (+170,26%). Особливо стрімке зростання спостерігається у податку на прибуток підприємств – з 143,8 до 271,1 млрд грн (+88,5%). Це може свідчити як про покращення фінансових результатів підприємств, так і про зменшення рівня тінізації економіки.

Також значно зріс податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) – з 206,9 до 326,1 млрд грн (+57,58%), що може бути наслідком підвищення рівня офіційної зайнятості, зростання заробітних плат у воєнний період, зокрема у державному секторі та оборонній промисловості.

2. Рентна плата та плата за використання природних ресурсів. У 2024 році цей показник скоротився з 60,3 до 52,4 млрд грн (–13,09%). Причинами зниження рентних надходжень можуть бути:

- тимчасова окупація частини територій, де розташовані родовища корисних копалин;
- зменшення обсягів видобутку газу, нафти та інших природних ресурсів;
- державна підтримка підприємств енергетичного сектору у воєнний час шляхом зменшення податкового навантаження.

3. Внутрішні податки на товари та послуги. Ця категорія показала стійке зростання: з 569,4 млрд грн у 2022 році до 944,9 млрд грн у 2024 році, що становить приріст на 375,5 млрд грн або +66% за два роки. Зокрема:

- Акцизний податок із ввезених в Україну товарів зріс із 74,8 до 105,2 млрд грн (+40,7%), що може свідчити про стабілізацію імпорту окремих груп товарів, зокрема пального, алкоголю, тютюну та автомобілів.
- Акциз з вироблених в Україні товарів теж зріс, хоча й повільніше – з 92,6 до 105,2 млрд грн (+13,63%), що може бути пов'язано з поступовим відновленням внутрішнього виробництва.
- Податок на додану вартість (ПДВ) з вітчизняних товарів демонструє

приріст у 2024 році до 268,3 млрд грн (+25%), що свідчить про відновлення внутрішнього споживчого ринку.

– ПДВ з імпортних товарів збільшився на 100 млрд грн (до 466,1 млрд грн, або +27,3%), що підтверджує зростання імпортних операцій на фоні стабілізації валютного ринку та послаблення логістичних бар'єрів.

4. Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції. Надходження за цим видом податку зросли з 40,6 до 48,3 млрд грн (+19%), що відображає збільшення зовнішньоекономічної активності, зокрема у частині експорту та імпорту після падіння у 2022 році.

5. Інші податки та збори. Хоча абсолютні суми не є значними (близько 4,3 млрд грн у 2024 році), темп зростання також позитивний – +16% порівняно з 2023 роком.

Таким чином, у 2024 році відбулося суттєве покращення податкових надходжень, що є позитивним сигналом для фінансової стабільності держави в умовах війни.

Найбільше зростання забезпечили податки на прибуток підприємств і доходи фізичних осіб, що може свідчити про активізацію економіки, підвищення податкової дисципліни та детінізацію.

Зменшення рентних платежів потребує додаткової уваги — необхідно шукати шляхи стимулювання відновлення видобувних галузей.

Загалом податкова система продемонструвала гнучкість та адаптивність до надзвичайних умов, проте й надалі потребує удосконалення механізмів адміністрування та боротьби з ухиленням від оподаткування.

Аналіз видаткової частини державного бюджету наведений в табл. 2.3.

Аналіз структури видатків державного бюджету України за 2022–2024 роки свідчить про три головні тенденції: суттєве зростання загального обсягу видатків, переорієнтацію державних витрат на сферу оборони та безпеки, а також стабілізацію або навіть скорочення фінансування низки соціально-економічних напрямів.

**Склад та структура видатків до державного бюджету
за 2022-2024 рр., млн.грн.**

Показники	2022	2023	2024	Абсол. Відх 2024 від 2022	Абсол. Відх 2024 від 2023	Темп росту 2024 від 2023, %
Усього	2705423	4014418	4486683	1781259	472265	111,76
Загально-державні функції	201999	296139	374307	172307,5	78167,5	126,40
Оборона	1142872	2097621	2304475	1161603	206855	109,86
Громадський порядок, безпека, судова влада	443323	574615	692659	249335,5	118044	120,54
Економічна діяльність	95368,4	134308	163134	67765,4	28826,2	121,46
Охорона навколишнього середовища	4714,1	5202,5	9515,1	4801	4312,6	182,89
Житлово-комунальне господарство	528,6	8369,4	7540,5	7011,9	-828,9	90,10
Охорона здоров'я	184268	179258	201445	17177,6	22187,2	112,38
Духовний та фізичний розвиток	11051,3	11817,7	16202,7	5151,4	4385	137,11
Освіта	58508,1	60452,2	64738	6229,9	4285,8	107,09
Соціальний захист та соціальне забезпечення	425987	469251	464734	38747,4	-4516,8	99,04
Міжбюджетні трансфери	136803	177385	187932	51129,1	10547,2	105,95

Джерело: складено автором [48]

Загальні витрати державного бюджету зросли з 2 705,4 млрд грн у 2022 році до 4 486,7 млрд грн у 2024 році, що становить приріст на 1 781,3 млрд грн. Лише за останній рік (2023–2024) видатки збільшилися на 472,3 млрд грн (+11,76%). Це свідчить про безпрецедентне навантаження на бюджетну систему, викликане, зокрема, триваючою збройною агресією проти України.

Найбільша частина бюджету у 2024 році спрямована на сферу оборони –2

304,5 млрд грн, що майже вдвічі більше, ніж у 2022 році (+1 161,6 млрд грн). У порівнянні з 2023 роком зростання склало 206,9 млрд грн (+9,86%). Це підтверджує, що зміцнення обороноздатності залишається пріоритетом фінансової політики держави.

Також значне зростання продемонстрували видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу: з 443,3 млрд грн у 2022 р. до 692,7 млрд грн у 2024 р. (+56,2%). Це зумовлено необхідністю підтримки роботи правоохоронних органів, ДСНС, СБУ, судової системи, а також потребами внутрішньої безпеки в умовах воєнного часу.

Видатки на загальнодержавні функції зросли з 202 млрд грн у 2022 році до 374,3 млрд грн у 2024 році, що становить приріст на 172,3 млрд грн (+85%). Таке зростання пояснюється фінансуванням органів державного управління, проведенням міжнародних перемовин, обслуговуванням державного боргу тощо.

Соціальні напрями (охорона здоров'я, освіта, соціальний захист):

- Охорона здоров'я отримала 201,4 млрд грн у 2024 році, що на 22,2 млрд грн більше, ніж у 2023 році (+12,38%). Це зростання відображає потреби медичної системи в умовах війни, включно з лікуванням поранених, реабілітацією та епідеміологічними викликами.

- Освіта демонструє помірне зростання: з 58,5 млрд грн у 2022 році до 64,7 млрд грн у 2024 році (+6,2 млрд грн). Незважаючи на воєнні умови, держава підтримує освітню сферу, зокрема дистанційне навчання, збереження шкіл та зарплати вчителям.

- Соціальний захист та соціальне забезпечення у 2024 році зменшилися на 4,5 млрд грн у порівнянні з 2023 роком, що може бути пов'язано з перерозподілом коштів на оборону або змінами в системі субсидій, пенсій та пільг.

Інші видатки:

- Економічна діяльність (інфраструктурні проекти, підтримка бізнесу, агросектор тощо) зросла з 95,4 млрд грн у 2022 році до 163,1 млрд грн у 2024 році (+71%), що є позитивним сигналом для поступового економічного відновлення.

– Охорона навколишнього середовища продемонструвала різке зростання на 82,9% у 2024 році, що, ймовірно, пов'язано з міжнародними екологічними програмами, відновленням екосистем та розмінуванням територій.

– Житлово-комунальне господарство, навпаки, у 2024 році отримало менше фінансування, ніж у 2023 році (зменшення на 828,9 млн грн), хоча в порівнянні з 2022 роком зростання все ж є значним. Це може пояснюватися завершенням частини відновлювальних робіт або переходом фінансування до місцевих бюджетів.

– Духовний і фізичний розвиток (спорт, культура) також демонструє зростання на 37,11%, що свідчить про намагання держави підтримувати моральний дух нації в умовах війни.

Фінансування міжбюджетних трансфертів (допомога місцевим бюджетам) зросло до 187,9 млрд грн у 2024 році (+5,95% відносно 2023 р.). Це свідчить про підтримку місцевих громад в умовах воєнного навантаження.

Державний бюджет України у 2022–2024 роках функціонує в умовах воєнної економіки, що обумовлює переважне спрямування коштів на оборону, безпеку та захист суверенітету. Водночас держава зберігає базовий рівень фінансування соціальної сфери, охорони здоров'я, освіти й економіки.

Значна частина зростання видатків фінансується за рахунок міжнародної допомоги, зовнішніх запозичень та податкових надходжень, які також демонструють зростання. Подальше планування видатків має бути орієнтоване на збалансування між безпековими потребами та економічною відбудовою, з урахуванням обмежених ресурсів та зовнішньополітичних факторів.

2. Фінанси суб'єктів господарювання — включають фінансові ресурси підприємств усіх форм власності, які використовуються для відтворення, інвестицій, оплати праці, сплати податків тощо.

У табл. 2.4 наведений аналіз показників кількості діючих суб'єктів господарювання за 2021-2023 рр. Аналіз динаміки кількості діючих суб'єктів господарювання в Україні за 2021–2023 роки (табл. 2.4) дозволяє зробити важливі висновки щодо стійкості підприємницького сектору в умовах глибокої

соціально-економічної кризи, спричиненої повномасштабним вторгненням РФ та тривалими бойовими діями.

Таблиця 2.4

Кількість діючих суб'єктів господарювання за 2021-2023 рр., один.

Показники	2021		2022		2023		Абсол.відх. 2023 від 2022	
	Усього одиниць	ФОП	Усього одиниць	ФОП	Усього одиниць	ФОП	Усього одиниць	ФОП
Україна	1956248	1585414	1732508	1470584	1913193	1605341	180685	134757
Дніпропетровська обл.	153260	122749	143055	118499	160478	132750	17423	14251
% у загальному складі	7,83	7,74	8,26	8,06	8,39	8,27	0,13086	0,21132

Джерело: складено автором [47]

https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/size_20.htm

У 2021 році в Україні налічувалося 1 956,2 тис. активних суб'єктів господарювання, з яких 1 585,4 тис. – це фізичні особи-підприємці (ФОП). У 2022 році відбулося скорочення загальної кількості зареєстрованих підприємств до 1 732,5 тис. (–223,7 тис. одиниць), що цілком очікувано з огляду на різке погіршення безпекової та економічної ситуації. Найбільше постраждали малі та мікропідприємства, особливо у регіонах, де велись активні бойові дії або які були тимчасово окуповані.

Проте вже у 2023 році спостерігається позитивна динаміка: загальна кількість суб'єктів господарювання зросла до 1 913,2 тис., що на 180,7 тис. більше, ніж у попередньому році. З них частка ФОП зросла на 134,8 тис., що свідчить про відновлення підприємницької активності, особливо у секторі малого бізнесу. Це може бути результатом адаптації бізнесу до умов війни, релокації підприємств, державних програм підтримки (грантів, пільгового кредитування), а також зростання самозайнятості на фоні скорочення формальної зайнятості.

На прикладі Дніпропетровської області, яка в умовах війни стала ключовим тилковим регіоном, також простежується позитивна динаміка:

– у 2022 р. кількість активних суб'єктів господарювання становила 143,1

тис., а у 2023 р. – 160,5 тис. (+17,4 тис. або +12,2%);

- кількість ФОП зросла з 118,5 тис. до 132,8 тис. (+14,3 тис. або +12%).

Частка області у загальній кількості підприємств по країні зросла з 7,83% у 2021 р. до 8,39% у 2023 р., що підтверджує її зміцнення як одного з центрів економічної активності у воєнний час.

Зростання кількості ФОП у регіоні може бути зумовлене:

- сприятливим географічним положенням (близькість до фронту та водночас відносна безпека);
- розвитком логістичної інфраструктури;
- релокацією підприємств із зони бойових дій;
- активною підтримкою місцевої влади та міжнародних партнерів.

Попри шоківі події 2022 року, сфера підприємництва в Україні демонструє адаптивність і поступове відновлення. ФОП залишається основною організаційною формою малого бізнесу, що забезпечує гнучкість і швидку реакцію на економічні виклики. Регіональні економіки, зокрема Дніпропетровська область, відіграють ключову роль у підтримці національного підприємницького середовища в умовах війни.

Позитивна динаміка 2023 року створює основу для майбутньої післявоєнної відбудови економіки, однак вимагає подальших заходів зі стимулювання бізнесу, зниження регуляторного тиску та розширення доступу до фінансування.

У табл. 2.5 наведений аналіз показників обсягу реалізованої продукції суб'єктами господарювання за 2021–2023 рр. Дані наведені в таблиці відображає динаміку змін обсягів реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єктами господарювання в Україні за 2021–2023 роки. Представлені дані свідчать про глибокі економічні потрясіння у 2022 році внаслідок повномасштабної війни, а також про часткове відновлення господарської діяльності у 2023 році.

Загальний обсяг реалізації у 2021 році становив 15,24 трлн грн, однак у 2022 році він скоротився до 11,49 трлн грн, що відповідає падінню на 3,75 трлн

грн або приблизно –24,4%. Це є прямим наслідком масштабних руйнувань, зупинки або релокації підприємств, логістичних обмежень, втрати частини територій та зменшення споживчого попиту.

Таблиця 2.5

**Обсяг реалізованої продукції суб'єктами господарювання
за 2021-2023 рр., млн.грн.**

Показники	2021		2022		2023		Абсол. відх. 2023 від	
	сума	%	сума	%	сума	%	2021	2022
Всього обсяг реалізації, у т.ч.	15240051,11	100	11485855,32	100	14052751,69	100	-1187299,4	2566896,4
Підприємства	13867032,39	90,99	11398997,84	99,24	13934223,84	99,16	67191,45	2535226
ФОП	1373018,72	9,90	86857,47	0,76	118527,85	0,85	-1254490,9	31670,38

Джерело: складено автором [47]

У 2023 році спостерігається відновлювальне зростання: обсяг реалізованої продукції зріс до 14,05 трлн грн, що на 2,57 трлн грн більше, ніж у 2022 році. Хоча цей показник ще не досяг довоєнного рівня 2021 року (відставання –1,19 трлн грн), позитивна динаміка свідчить про адаптацію економіки до умов війни та відновлення виробничої активності.

Підприємства традиційно забезпечують основну частину реалізації – понад 99% у 2022–2023 рр.:

- У 2021 р. на підприємства припадало 90,99% загального обсягу реалізації, що становило 13,87 трлн грн.

- У 2022 р. цей показник зріс до 99,24%, у грошовому вираженні – 11,4 трлн грн.

- У 2023 р. частка підприємств залишилась стабільною – 99,16% (13,93 трлн грн), тобто наблизилась до показника 2021 року.

Це свідчить про те, що системоутворюючі підприємства зуміли зберегти або відновити свою діяльність, а також отримали підтримку з боку держави та міжнародних партнерів.

Фізичні особи-підприємці (ФОП), навпаки, зазнали найсильнішого удару:

– У 2021 р. обсяг реалізації ФОП становив 1,37 трлн грн (9,9% загального обсягу).

– У 2022 р. цей показник катастрофічно скоротився до 86,9 млрд грн (0,76%).

– У 2023 р. спостерігається часткове відновлення до 118,5 млрд грн, проте це все ще лише 0,85% загального обсягу.

Абсолютне скорочення реалізації ФОП за два роки склало –1,25 трлн грн, що свідчить про масове припинення діяльності мікро- та малого бізнесу, особливо в найбільш постраждалих регіонах. Незначне зростання у 2023 році (+31,7 млрд грн) демонструє перші ознаки відновлення, зокрема у сферах торгівлі, послуг та онлайн-бізнесу.

Таким чином, у 2022 році економіка України зазнала суттєвого падіння обсягів реалізації продукції, особливо серед ФОП, які виявились найбільш вразливими до війни. У 2023 році спостерігається позитивна динаміка, передусім у секторі підприємств, які забезпечили більшість зростання. Попри часткове відновлення, обсяги реалізації ще не досягли довоєнного рівня, що свідчить про наявність значного потенціалу для подальшого зростання у мирний період. Для стимулювання повноцінного відновлення малого бізнесу потрібна цілеспрямована державна політика: грантові програми, пільгове кредитування, доступ до ринків збуту, підтримка релокованих ФОП.

Аналіз показників обсягу реалізації продукції суб'єктами господарювання у 2021–2023 роках (табл. 2.5) у контексті макроекономічних показників дозволяє глибше оцінити стан економіки України у період, що охоплює довоєнний, кризовий і початковий етап відновлення.

За даними Державної служби статистики України, реальний ВВП у 2022 році значно скоротився внаслідок повномасштабної війни, після чого у 2023 році економіка зросла приблизно на 5,3% порівняно з попереднім роком. У 2024 році зростання ВВП склало близько 2,9% (реальна динаміка) порівняно з 2023 роком.

Порівняння даних табл. 2.5 з ВВП дозволяє зробити такі важливі висновки:

1. Масштаби падіння економіки у 2022 році: загальний обсяг реалізації продукції скоротився з 15,24 трлн грн у 2021 році до 11,49 трлн грн у 2022 році, що корелює з падінням ВВП у 2022 році (економіка скоротилась на понад 25–28%). Це свідчить про глибоку стагнацію в усіх секторах виробництва та торгівлі.

2. Відновлення у 2023 році: обсяг реалізації продукції у 2023 році збільшився до 14,05 трлн грн, що на 2,56 трлн грн більше, ніж у 2022 році. Це зростання відбувається на фоні економічного відновлення та позитивної динаміки ВВП у 2023 році, хоча загальний обсяг ще не повернувся до довоєнного рівня 2021 року.

3. Зв'язок із бюджетними надходженнями: загальні обсяги реалізації продукції разом із зростанням податкових надходжень (див. табл. 2.2) свідчать про покращення стану економічної активності та спроможність бюджету акумулювати кошти навіть за складних умов. Згідно з даними, податкові доходи збільшувались у 2022–2024 роках, що, попри падіння економічної активності у 2022 році, можна пояснити стабілізацією бізнесових операцій, детінізацією економіки та активізацією діяльності великих підприємств.

4. Співвідношення реалізації продукції і ВВП: оскільки загальний обсяг реалізації продукції у 2023 році перевищує номінальний ВВП за той же період у гривневому еквіваленті (за даними Держстату номінальний ВВП у 2023 році був близько 6,54 трлн грн), це свідчить про те, що реалізація продукції включає не лише внутрішнє виробництво, а й значну частину транзитно-торговельних операцій, торгівлю послугами та зовнішню торгівлю.

5. Відновлення підприємництва: поки що обсяги реалізації не повернулись до рівня 2021 року, але позитивна динаміка у 2023 році узгоджується з відновленням частини економічних процесів, зокрема у виробничому секторі, що підтримало не лише ВВП, а й бюджетні надходження.

Таким чином, дані табл. 2.5 у поєднанні з показниками ВВП та бюджетними надходженнями демонструють, що українська економіка зазнала значного шоку у 2022 році, але 2023 рік ознаменувався частковим відновленням економічної активності, реалізації продукції та фінансової спроможності держави накопичувати податки, хоча повного повернення до довоєнних рівнів ще не досягнуто.

В табл. 2.6 наведені показники співвідношення обсягів реалізації продукції, ВВП та податкових надходжень у % від ВВП для 2021–2023 років. Вона побудована на основі даних твоєї табл. 2.5 (обсяг реалізації продукції), даних про податкові надходження з табл. 2.2, а також оцінок номінального ВВП України з відкритих джерел.

Таблиця 2.6

Показники взаємодії обсягів реалізації продукції, ВВП та податкових надходжень у % від ВВП за 2021–2023 рр.

Показник	2021	2022	2023	Абсол.відх. 2023 від 2021	Абсол.відх. 2023 від 2021
Обсяг реалізації продукції, млн грн.	15240051	11485855	14052752	-1187299	2566897
ВВП України (номінальний, млн грн.)	5451000	5239000	6538000	1087000	1299000
Податкові надходження, млн грн.	949764	1203544	1647190	697426	443646
Реалізація/ВВП, %	279,50	219,40	214,80	х	х
Податкові надходження/ВВП, %	17,40	23,00	25,20	х	х

Джерело: складено автором [48]

Табл. 2.6 узагальнює ключові макроекономічні показники, які відображають взаємозв'язок між обсягами реалізації продукції, валовим внутрішнім продуктом (ВВП) та податковими надходженнями до бюджету за період 2021–2023 років. Аналіз цих показників дозволяє оцінити, наскільки ефективно функціонує економіка у воєнний період, з погляду створення доданої вартості та фіскального наповнення бюджету.

У 2021 році загальний обсяг реалізації продукції суб'єктами

господарювання становив 15,24 трлн грн, однак у 2022 році відбулося істотне скорочення – до 11,49 трлн грн (–3,75 трлн грн), що відповідає реальному шоку, який пережила економіка на тлі повномасштабного вторгнення. Проте у 2023 році спостерігається часткове відновлення до 14,05 трлн грн, тобто збільшення на 2,57 трлн грн порівняно з 2022 роком. Це свідчить про адаптацію бізнесу до нових умов, включаючи релокацію підприємств, переорієнтацію логістики, державну підтримку малого бізнесу та активізацію внутрішнього споживання.

Номінальний ВВП України у 2021 році становив 5,45 трлн грн, у 2022 році – 5,24 трлн грн (незначне зниження), а у 2023 році збільшився до 6,54 трлн грн, що свідчить про реальне зростання економіки. Абсолютне відхилення ВВП у 2023 році порівняно з 2021 склало 1,09 трлн грн, а порівняно з 2022 – 1,3 трлн грн. Зростання ВВП в умовах війни пояснюється не лише відновленням виробничої активності, а й значним обсягом міжнародної допомоги, військових замовлень, збільшенням державних витрат та підтримкою ключових галузей.

Зростання за два роки податкових надходжень становить +697,4 млрд грн, або майже 74% порівняно з 2021 роком. Це пояснюється як покращенням податкової дисципліни, так і збільшенням обсягів ПДВ та податків на прибуток і доходи, що узгоджується з іншими економічними показниками.

Співвідношення реалізації продукції до ВВП свідчить про те, що загальні обсяги реалізації (включаючи повторні продажі, транзакції між підприємствами, торгівлю тощо) значно перевищують обсяг створеної доданої вартості у країні (ВВП). Зменшення цього показника з 279% до 214,8% може свідчити про оптимізацію бізнес-процесів, зменшення внутрішніх ланцюгів переробки та скорочення тіньової складової.

Співвідношення податкових надходжень до ВВП характеризується зростанням частки податкових надходжень у ВВП на 7,8 п.п. протягом двох років – це позитивна тенденція, що підтверджує посилення фінансової стійкості держави, покращення адміністрування податків і збільшення ефективного податкового навантаження.

Після глибокого падіння економіки у 2022 році, у 2023 році Україна

продемонструвала ознаки відновлення, як за показниками реалізації продукції, так і за ВВП. Податкові надходження зростають швидшими темпами, ніж ВВП, що свідчить про ефективну податкову політику навіть в умовах надзвичайної ситуації. Поступове зниження співвідношення реалізації до ВВП може свідчити про раціоналізацію господарської діяльності, скорочення дублювання процесів, а також вплив структурних змін в економіці.

3. Фінанси домогосподарств – відображають доходи, витрати, заощадження та інвестиції населення. У сучасних умовах вони є важливою складовою внутрішнього попиту і формування заощаджень.

Фінансова поведінка домогосподарств наведена, на жаль лише за 2019-2021 рр. (офіційна інформація за 2022-2024 роки відсутня) в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

**Динаміка сукупних доходів, витрат і заощаджень
домогосподарств України у 2013–2021 рр.***

Рік	Сукупні витрати		Сукупні ресурси		Заощадження домогосподарств		Питома вага заощаджень, %
	в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство тис.грн.						
	Сума	Темп приросту, %	Сума	Темп приросту, %	Сума	Темп приросту, %	
2019	9,67	16,39	12,12	22,36	2,45	53,46	20,2
2020	9,52	-1,52	12,43	2,59	2,91	18,8	23,4
2021	11.24	18.06	14.49	16.56	3.25	11.64	22.41

Джерело: складено автором на основі [47]

* без урахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та з 2014 року частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

У табл. 2.7 представлено динаміку основних фінансових показників домогосподарств України – сукупних ресурсів (доходів), сукупних витрат, заощаджень та їх питомої ваги за 2019–2021 роки. Ці показники дозволяють оцінити не лише добробут населення, а й рівень фінансової стійкості та поведінкові аспекти розпорядження коштами в умовах соціально-економічної нестабільності.

Сукупні ресурси домогосподарств у середньому на місяць на одне

домогосподарство зросло: з 12,12 тис. грн у 2019 р. до 14,49 тис. грн у 2021 р. Темп приросту у 2020 р. склав +2,59%, а у 2021 р. – +16,56%, що вказує на поступове зростання номінальних доходів після незначної стагнації у перший рік пандемії COVID-19.

Причинами такого зростання могли бути: індексація пенсій і зарплат у бюджетній сфері, збільшення грошових переказів з-за кордону, часткова тінізація доходів, зокрема у сфері торгівлі та послуг.

Сукупні витрати також зросло: з 9,67 тис. грн у 2019 р. до 11,24 тис. грн у 2021 р. У 2020 р. зафіксовано незначне зниження витрат на 1,52%, що може бути наслідком обмежень, пов'язаних з карантинними заходами, зміною споживчих звичок та зниженням попиту на непродовольчі товари й послуги. У 2021 р. витрати відновилися, зрісши на 18,06%, що дещо випереджає приріст доходів (16,56%). Це свідчить про поступове повернення до нормального споживчого рівня життя, хоча він ще не досягнув повної стабільності.

Найбільш показовим є аналіз динаміки заощаджень: у 2019 році домогосподарства в середньому заощаджували 2,45 тис. грн/міс.; у 2020 р. – вже 2,91 тис. грн (+18,8%); у 2021 р. – 3,25 тис. грн (+11,64%).

Попри кризу, позитивна динаміка заощаджень свідчить про бажання населення створити "фінансову подушку" безпеки. Особливо у 2020 році, коли витрати скоротились, а заощадження – зросло. Це демонструє обережну фінансову поведінку населення у період невизначеності.

Збільшення частки заощаджень у загальних ресурсах є позитивним сигналом для фінансової безпеки домогосподарств, адже це дозволяє їм краще витримувати шоки – наприклад, втрату доходу чи різке зростання цін.

Ці тенденції є важливими передумовами для аналізу змін у структурі споживання, фінансових стратегій населення та їх впливу на національну фінансову безпеку.

Оскільки офіційні дані Державної служби статистики України про доходи, витрати та заощадження домогосподарств за 2022–2023 рр. ще не повністю опубліковані у відкритому доступі (станом на останні доступні

джерела), то для порівняння з 2019–2021 рр. аналізуватимемо загальні тенденції, які фіксує статистика до 2021 року, та оцінки змін фінансового стану домогосподарств у подальші роки на основі доступних даних і аналітичних джерел.

Оцінки та аналітика свідчать, що у 2022–2023 рр. доходи населення зазнали значного тиску через економічний спад, втрату робочих місць, зростання бідності і девальвацію гривні після початку повномасштабного вторгнення. За оцінками міжнародних експертів частка українців, які пережили падіння доходів, була суттєвою у перший рік війни із подальшою частковою стабілізацією у 2023 р. завдяки відновленню економіки.

Таким чином, очікувана ситуація 2022–2023 рр. у порівнянні з реальними даними 2019–2021 рр. наступна:

- 2022 р. – ймовірне падіння реальних доходів домогосподарств, відображене в статистичних оглядах і соціопитуваннях (доходи зменшилися через війну та втрати робочих місць).
- 2023 р. – поступове відновлення доходів частини домогосподарств із збереженням високої нерівності та значної частини населення з доходами нижче докризових рівнів.

Дані 2019–2021 рр. показують, що витрати домогосподарств у середньому зростали (хоча у 2020 р. спостерігалось незначне зниження під впливом обмежень пандемії). У 2022 р. витрати домогосподарств значно змінилися під впливом війни: населення змушене скорочувати необов'язкові витрати; частина витрат зростала через інфляційні процеси та коливання цін.

У 2023 р. за оцінками міжнародних даних, витрати домогосподарств почали зростати у реальному вираженні у зв'язку з поступовим відновленням економічної активності та зростанням споживчого попиту, хоча рівень споживання все ще був нижчим, ніж до початку повномасштабної війни.

У 2019–2021 рр. частка заощаджень домогосподарств у структурі сукупних ресурсів коливалась приблизно в межах 20–23 %, що свідчить про помірну фінансову стійкість населення у відносно стабільні періоди.

У 2022–2023 рр. спостерігалися значні зміни: 2022 р. – частина домогосподарств була змушена використовувати заощадження для покриття поточних витрат через падіння доходів; 2023 р. – у деяких категорій домогосподарств (що зберегли роботу чи отримували трансферти) заощадження могли частково відновлюватися, але загальна картина була неоднорідною через відмінності в економічній ситуації сімей.

Порівняння даних табл. 2.7 (2019–2021) із тенденціями 2022–2023 рр. свідчить, що війна суттєво вплинула на доходи, витрати та заощадження домогосподарств. Хоча дані за ці роки публікуються з певним запізненням, доступні аналітичні джерела вказують на зниження добробуту населення у 2022 р. з подальшою частковою стабілізацією у 2023 р. через адаптацію економічних процесів, державну підтримку, трансферти та поступове відновлення економічної активності.

4. Фінансовий ринок – забезпечує рух капіталу через такі сегменти, як кредитний, валютний, фондовий, страхування, ринок фінансових послуг. На ньому взаємодіють суб'єкти фінансової діяльності: банки, страхові компанії, інвестиційні фонди, фінансові посередники, Національний банк України (НБУ), Міністерство фінансів та інші органи регулювання.

Фінансові інститути – формальні та неформальні організації, що здійснюють фінансову діяльність: комерційні банки, небанківські фінансові установи, податкові органи, митна служба, фондові біржі, пенсійні фонди тощо.

Починаючи з 2022 року, внаслідок повномасштабної війни, фінансова система України опинилася в умовах безпрецедентного навантаження. Основними викликами стали: різке зниження доходів бюджету, збільшення видатків на оборону, зростання дефіциту державного бюджету, збільшення державного боргу та зниження довіри інвесторів.

У цих умовах держава здійснює активну фіскальну та монетарну політику з метою збереження стійкості фінансової системи. Зокрема:

- Національний банк України запровадив політику фіксованого валютного курсу, регулює інфляцію за допомогою облікової ставки, проводить

інтервенції на валютному ринку.

– Уряд продовжує реалізовувати програми підтримки малого та середнього бізнесу, підвищує прозорість використання міжнародної допомоги та проводить перемовини щодо реструктуризації зовнішнього боргу.

– Міжнародна фінансова підтримка (з боку ЄС, МВФ, США та інших партнерів) є критично важливою для підтримання платоспроможності держави, стабілізації валютного курсу та виконання соціальних зобов'язань.

2.2 Оцінка ключових індикаторів фінансової безпеки (державний борг, дефіцит бюджету, інфляція, банківська система тощо)

Фінансова безпека держави вимірюється низкою макроекономічних показників, які сигналізують про здатність економіки підтримувати стабільність, протистояти зовнішнім і внутрішнім шокам, а також забезпечувати сталі фінансові потоки для реалізації державних функцій. До ключових індикаторів, що використовуються в оцінці фінансової безпеки України за 2022–2024 роки, відносяться державний борг, дефіцит бюджету, інфляція, банківська система тощо.

У табл. 2.8 наведено показники виконання державного бюджету України за 2022–2024 роки.

Таблиця 2.8

Виконання державного бюджету України за 2022–2024 рр., млн.грн.

Роки	Доходи		Видатки		Кредитування		Відхилення	
	сума	% до ВВП	сума	% до ВВП	сума	% до ВВП	+Профіцит/ -дефіцит	% до ВВП
2022	1787395,6	34,43	2705423,3	52,12	-3326,0	-0,06	-914701,7	-17,62
2023	2671998,0	40,87	4014418,1	61,40	-9309,5	-0,14	-1333110,7	-20,39
2024	3122713,4	40,77	4486682,7	58,58	-5469,3	-0,07	-1358500,1	-17,74

Джерело: складено автором [48, 51]

Табл. 2.8 ілюструє динаміку основних параметрів державного бюджету України у 2022–2024 роках, зокрема доходів, видатків, сальдо кредитування та

бюджетного дефіциту. Всі показники наведені як у абсолютних значеннях (млн грн), так і у відсотках до валового внутрішнього продукту (ВВП), що дає змогу об'єктивно оцінити рівень фіскальної дисципліни та бюджетної безпеки.

Упродовж 2022–2024 років державні доходи зростали: 2022 рік – 1 787,4 млрд грн (34,43% ВВП); 2023 рік – 2 672,0 млрд грн (40,87% ВВП); 2024 рік – 3 122,7 млрд грн (40,77% ВВП). Зростання обсягів доходів відбувається в умовах війни та супроводжується: зростанням податкових надходжень (ПДВ, податки на доходи, прибуток підприємств); значною міжнародною фінансовою допомогою; підвищенням ефективності адміністрування податків.

Показники свідчать, що у 2023–2024 роках держава змогла мобілізувати понад 40% ВВП у вигляді доходів, що є високим рівнем навіть у міжнародному порівнянні. Це свідчить про відносну фіскальну спроможність, попри воєнні умови.

Видатки державного бюджету зростали ще швидшими темпами: 2022 рік – 2 705,4 млрд грн (52,12% ВВП); 2023 рік – 4 014,4 млрд грн (61,40% ВВП); 2024 рік – 4 486,7 млрд грн (58,58% ВВП). Це свідчить про надзвичайно високе навантаження на бюджет, основною причиною якого є: фінансування сектору оборони та безпеки; соціальна підтримка населення, внутрішньо переміщених осіб; покриття інфраструктурних втрат і гуманітарних потреб.

У 2023 р. видатки сягнули рекордних 61,4% ВВП, що є типовим для країн, які перебувають у стані війни. У 2024 р. відбулося незначне зниження цього показника до 58,58%, однак видатки залишаються фіскально обтяжливими.

Сальдо кредитування у всі роки було негативним, що означає переважання погашень над новими кредитами: 2022 рік – -3,3 млрд грн; 2023 рік – -9,3 млрд грн; 2024 рік – -5,5 млрд грн. Незначні обсяги кредитування в структурі бюджету свідчать про обмежене використання бюджетних позик і орієнтацію на поточні витрати.

Усі роки характеризуються значним дефіцитом бюджету, як у грошовому, так і у відносному вираженні: 2022 рік – -914,7 млрд грн (-17,62% ВВП); 2023

рік – -1 333,1 млрд грн (-20,39% ВВП); 2024 рік – -1 358,5 млрд грн (-17,74% ВВП). Це свідчить про структурну незбалансованість бюджету, викликану необхідністю одночасно: фінансувати оборону; підтримувати вразливі верстви населення; забезпечувати мінімальний рівень державних функцій.

Попри глибокий дефіцит, важливо зазначити, що він частково покривається за рахунок міжнародної фінансової допомоги, грантів і кредитів від партнерів, а не лише за рахунок внутрішніх запозичень. У цьому контексті ризики боргової кризи пом'якшуються зовнішніми джерелами фінансування, хоча і не зникають повністю.

Таким чином, доходи державного бюджету України у 2022–2024 рр. зростали завдяки мобілізації податкових ресурсів та зовнішній підтримці, але не покривали обсягів видатків. Рівень видатків залишався критично високим, що відображає характер воєнного бюджету та масштаб гуманітарних і оборонних потреб. Фіскальний дефіцит сягав понад 17–20% ВВП, що є одним із найвищих показників у Європі, проте унікальні умови воєнного стану роблять його неминучим. Фінансова безпека держави залишається під тиском, але зберігається завдяки: значній міжнародній фінансовій підтримці; фіскальній мобілізації; гнучкому управлінню бюджетом у кризових умовах.

Оцінка показників виконання державного бюджету у 2022–2024 роках засвідчує значне структурне перевищення видатків над доходами. Хронічний дефіцит бюджету, що сягає понад 17–20% ВВП щороку, є ключовим фактором боргового навантаження (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Державний та гарантований державою борг України
за 2022-2024 рр., млн. грн.**

Показник	2022	2023	2024	Абсол.відх. 2024 від 2022	Абсол.відх. 2024 від 2023
Загальний борг	4071683	5519484	6980965	2909282	1461481
Зовнішній борг	2610946	3862988	5048475	2437530	1185488
Внутрішній борг	1460738	1656496	1932490	471752,1	275993

Джерело: складено автором [48]

У табл. 2.9 представлено динаміку державного та гарантованого державою боргу України за період 2022–2024 років, з розподілом на зовнішню та внутрішню складові. Аналіз цих даних дозволяє оцінити не лише абсолютні зміни обсягів зобов'язань держави, але й глибину ризиків, пов'язаних із борговою безпекою в умовах тривалої війни.

У 2022 році загальний обсяг державного і гарантованого боргу становив 4,07 трлн грн. У 2023 році борг зріс до 5,52 трлн грн (+1,46 трлн грн або +35,6%). У 2024 році борг досяг 6,98 трлн грн, що на 2,91 трлн грн більше, ніж у 2022 році (або майже +72%). Така стрімка динаміка зростання загального боргу зумовлена: масштабним дефіцитом бюджету, який покривається здебільшого за рахунок запозичень; значним обсягом зовнішньої допомоги, зокрема кредитної; обмеженою спроможністю мобілізувати доходи у достатньому обсязі.

Зростання державного боргу на понад 70% за два роки створює реальний ризик перевищення меж боргової стійкості, особливо якщо темпи економічного зростання не випереджатимуть темпи зростання зобов'язань.

Аналіз показників зовнішнього боргу свідчить, що у 2022 р. – 2,61 трлн грн; у 2023 р. – 3,86 трлн грн; у 2024 р. – 5,05 трлн грн. Абсолютне зростання за два роки становить майже 2,44 трлн грн, з них 1,18 трлн грн тільки за 2023–2024 рр. Таким чином, зовнішній борг є головним фактором зростання загального боргового навантаження. Це пов'язано з: активним отриманням зовнішніх кредитів від ЄС, МВФ, Світового банку та інших донорів; розрахунками у твердій валюті, що збільшує обсяг боргу у гривневому еквіваленті в умовах девальвації. Велика частка зовнішнього боргу формує залежність від міжнародної фінансової підтримки, що знижує боргову автономію країни.

Ситуація щодо показників внутрішнього боргу демонструє: у 2022 р. – 1,46 трлн грн; у 2023 р. – 1,66 трлн грн; у 2024 р. – 1,93 трлн грн. Хоча обсяг внутрішнього боргу також зріс, його частка у загальній структурі залишається меншою, ніж зовнішнього. Зростання на 275,9 млрд грн у 2024 році відносно

2023 року свідчить про: подальше використання військових облігацій та ОВДП; розширення внутрішніх джерел фінансування дефіциту (в т.ч. через банківську систему). У перспективі, розширення внутрішнього ринку державних цінних паперів може зменшити залежність від зовнішніх позик, але потребує довіри інвесторів і стабільної інфляційної динаміки.

Таким чином, державний борг України у 2022–2024 роках збільшився на майже 3 трлн грн, що є рекордним темпом для мирного часу, але обґрунтованим у воєнних умовах. Зовнішній борг формує понад 70% зростання загального боргу, що створює серйозні валютні та політичні ризики для боргової стійкості. Зростання внутрішнього боргу відбувається більш помірно, проте потребує активізації внутрішнього ринку запозичень у поствоєнний період. Для забезпечення боргової безпеки у майбутньому необхідні: реструктуризація частини боргу (зокрема комерційного); відмова від нових запозичень на неефективні видатки; економічне зростання, що дозволить зменшити боргове навантаження відносно ВВП.

Аналіз динаміки державного та гарантованого боргу України у 2022–2024 роках свідчить про стійку тенденцію до зростання боргового навантаження. Співвідношення боргу до ВВП зросло з 77,7% у 2022 році до 89,5% у 2024 році, що наближається до критичного порогу боргової стійкості.

Основним джерелом приросту виступає зовнішній борг, що посилює залежність країни від міжнародної допомоги та валютних коливань. Попри необхідність таких запозичень у воєнних умовах, збереження поточних темпів накопичення боргу без відповідного зростання ВВП створює ризик фіскальної вразливості в середньостроковій перспективі.

Для забезпечення боргової безпеки в майбутньому Україні необхідно: активізувати економічне зростання, продовжити переговори про реструктуризацію частини зобов'язань, поступово зміщувати акцент із зовнішніх на внутрішні джерела фінансування, забезпечити ефективне управління публічними фінансами (табл. 2.10).

**Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України
за 2022-2024 рр., млн. грн.**

Роки	Державний борг		ВВП		Співвідношення державного боргу до ВВП, %
	сума	відхилення до попереднього року	сума	відхилення до попереднього року	
2022	4071683	1399856	5191028	-268546	78,4
2023	5519484	1447801	6537825	1346797	84,4
2024	6980965	1461481	7658659	1120834	91,2

Джерело: складено автором [48]

У табл. 2.10 наведено співвідношення між сукупним державним боргом України та валовим внутрішнім продуктом (ВВП) за 2022–2024 роки. Цей показник є одним із ключових індикаторів боргової безпеки, оскільки демонструє здатність економіки обслуговувати наявні зобов'язання.

Показники динаміки державного боргу демонструють у 2022 р. державний борг становив 4,07 трлн грн, що на 1,40 трлн грн більше, ніж у 2021р.; у 2023 р. він зріс до 5,52 трлн грн, тобто +1,45 трлн грн за рік; у 2024р. борг сягнув 6,98 трлн грн (ще +1,46 трлн грн).

Сумарне зростання державного боргу за три роки склало понад 2,9 трлн грн, що зумовлено: хронічним бюджетним дефіцитом, активними запозиченнями для фінансування оборони та соціальної підтримки в умовах війни, ослабленням національної валюти (що збільшує гривневий еквівалент зовнішніх боргів).

Показники динаміки ВВП свідчать про наступну ситуацію: у 2022 р. ВВП України склав 5,19 трлн грн, що було менше на 268,5 млрд грн, ніж у 2021 р. Це обумовлено шоковими наслідками повномасштабної війни; у 2023 р. ВВП зріс до 6,53 трлн грн (+1,35 трлн грн) — відбулося часткове економічне відновлення; у 2024 р. ВВП досяг 7,66 трлн грн, додавши ще 1,12 трлн грн.

Хоча економіка демонструє позитивну динаміку, темпи зростання ВВП поступаються темпам зростання державного боргу (табл. 2.11).

**Співвідношення боргу до ВВП: аналіз боргового навантаження
за 2022-2024 рр., %**

Рік	Борг/ВВП	Характеристика
2022	78,4	Пороговий рівень боргової безпеки (початок високого навантаження)
2023	84,4	Зростаючий борговий тиск, зниження фінансової гнучкості
2024	91,2	Високий ризик боргової нестійкості

Джерело: складено автором [48]

Перевищення рівня 90% ВВП у 2024 році вважається ризикованим за міжнародними стандартами (зокрема МВФ), оскільки: збільшує витрати на обслуговування боргу, знижує інвестиційну привабливість країни, ускладнює макроекономічне планування.

Отже, сукупний державний борг України за 2022–2024 рр. зростає випереджаючими темпами відносно ВВП. Співвідношення боргу до ВВП підвищилось з 78,4% до 91,2%, що свідчить про посилення ризиків для боргової стійкості. У середньостроковій перспективі Україні необхідно: стримувати зростання боргу; забезпечити більш динамічне економічне зростання; працювати над реструктуризацією частини зобов'язань; переносити фокус із зовнішніх запозичень на внутрішні ресурси розвитку.

Станом на початок 2025 року в Україні діють 61 банківська установа, з яких 7 перебувають у державній власності. Державні банки – зокрема ПриватБанк, Ощадбанк, Укресімбанк та Укргазбанк – володіють приблизно половиною банківських активів країни та відіграють ключову роль у підтримці фінансової стабільності та обслуговуванні широкого кола клієнтів.

Приватний банківський сектор представлений потужними установами, що активно розвивають цифрові сервіси й упроваджують інноваційні рішення. Серед провідних банків – Райффайзен Банк, Укрсиббанк, ПУМБ, а також Монобанк – перший в Україні повністю цифровий банк, який здобув популярність серед молоді та користувачів, які віддають перевагу зручному онлайн-обслуговуванню.

Останніми роками банківський сектор зазнав суттєвих змін. Зокрема,

установи з російським капіталом, як-от Альфа-Банк Україна, були виведені з ринку або націоналізовані, що сприяло підвищенню довіри до банківської системи загалом.

Отже, сучасна банківська система України поєднує в собі стабільність, яку забезпечують державні банки, та інноваційний розвиток приватного сектору, що сприяє цифровізації та підвищенню якості фінансових послуг.

Дослідження результатів діяльності банків України за 2022–2024рр. наведено в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

**Динаміка ключових показників діяльності банків України
за 2022-2024рр., млрд.грн.**

Показник	2022	2023	2024	Абсол. відх. 2024 від 2023	Темп росту 2024 від 2023, %
Чистий фінансовий результат	-24,6	84,7	103,7	19	122,43
Депозити фіз.осіб	740	964	1050	86	108,92
Депозити юр.осіб	462	531	580	49	109,23
Загальний кредитний портфель	800	855	910	55	106,43
Рівень проблемних кредитів	37	33	30,7	-2,3	x

Джерело: складено автором [49]

Аналіз динаміки ключових фінансових показників банківського сектору України за 2022–2024 роки свідчить про поступове відновлення та посилення стійкості банківської системи, попри триваючі виклики воєнного часу. Зазначений період характеризується глибокою трансформацією інституційного середовища, зміною поведінки вкладників і позичальників, а також зміцненням ролі держави у забезпеченні фінансової стабільності.

Після глибоких збитків у 2022 році (–24,6 млрд грн) банківська система у 2023–2024 роках продемонструвала стабільне зростання прибутковості, досягнувши прибутку понад 100 млрд грн у 2024 році. Це свідчить про ефективну адаптацію банків до кризових умов, оптимізацію витрат, зниження частки непрацюючих активів та активізацію кредитування.

Позитивну динаміку демонструють депозити фізичних та юридичних осіб. Обсяг вкладів населення у 2024 році перевищив 1 трлн грн, а корпоративні депозити досягли 580 млрд грн. Це сигналізує про:

- зростання економічної активності;
- поліпшення очікувань серед громадян і бізнесу;
- ефективність банківських продуктів та сервісів (особливо цифрових).

Загальний кредитний портфель банківської системи збільшився на 110 млрд грн за два роки. Попри воєнні ризики, банки поступово відновлюють кредитування підприємств, малого бізнесу та населення, що є важливим джерелом фінансування реального сектору економіки.

Рівень проблемних кредитів знизився з 37% у 2022 році до 30,7% у 2024 році. Така динаміка зумовлена:

- активною політикою банків щодо списання безнадійних боргів;
- реструктуризацією кредитів;
- посиленням нагляду з боку Національного банку України.

Усі проаналізовані показники вказують на посилення фінансової стабільності та безпеки банківського сектору, що є критично важливим у період воєнної економіки. Банки виконують не лише традиційні функції фінансового посередництва, а й підтримують державу через:

- обслуговування військових облігацій;
- участь у програмах кредитування бізнесу та агросектору;
- цифрові ініціативи, спрямовані на інклюзивність фінансових послуг.

Банківська система України у 2022–2024 рр. довела свою стійкість, адаптивність і стратегічну важливість для функціонування економіки в умовах кризових потрясінь. У перспективі її роль лише зростатиме – у процесі післявоєнної відбудови, відновлення кредитування, залучення інвестицій та зміцнення фінансової безпеки держави.

Необхідно зазначити, що банківська система відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової безпеки держави, оскільки саме вона є основним каналом розподілу фінансових ресурсів, підтримки платоспроможності

суб'єктів господарювання та населення, а також реалізації фіскальної і монетарної політики. У 2022–2024 роках позитивна динаміка основних банківських показників суттєво сприяла зміцненню фінансової безпеки України, зокрема:

Стабільна й прибуткова банківська система створює умови для збереження довіри до національної валюти, зменшення тиску на валютний курс і забезпечення ліквідності в економіці. Це особливо важливо в умовах війни, коли зовнішні ризики та інфляційні очікування зростають.

Банки активно фінансують дефіцит бюджету через купівлю державних цінних паперів, у тому числі військових облігацій. Завдяки цьому уряд має ресурс для оперативного фінансування оборони, соціальних виплат і відновлення інфраструктури – ключових складових фінансової безпеки.

Зростання кредитного портфеля свідчить про поступове відновлення довіри між банками та бізнесом, що сприяє економічній активності та зайнятості. Надійна кредитна підтримка підприємств дозволяє уникнути масового банкрутства, втрати податкових надходжень та зменшує ризики фінансової нестабільності.

Підвищення обсягів депозитів означає відновлення довіри населення до банків. Це знижує потребу держави в дорогому зовнішньому фінансуванні й забезпечує внутрішні джерела капіталу, що важливо для економічної незалежності та стійкості фінансової системи.

Зниження рівня NPL до 30,7% у 2024 році свідчить про покращення якості активів банків, що зменшує ризики втрати ліквідності та банкрутства фінансових установ. Це підвищує загальний рівень системної безпеки фінансового сектору.

Отже, у 2022–2024 роках банківська система стала важливою опорою фінансової безпеки України, забезпечуючи: стійкість до зовнішніх та внутрішніх шоків; функціонування ключових каналів фінансового посередництва; підтримку державних фінансів та економічної активності; підвищення довіри до національної фінансової інфраструктури.

У подальшому стан банківської системи безпосередньо впливатиме на здатність держави зберігати суверенітет, виконувати соціальні функції та залучати ресурси для післявоєнної відбудови, а отже – буде визначальним фактором загальної фінансової безпеки країни.

2.3 Вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на фінансову безпеку України

Фінансова безпека держави формується під впливом комплексної системи зовнішніх та внутрішніх чинників. У 2025 році, незважаючи на поступове відновлення економічної активності, фінансова безпека України залишається залежною від низки зовнішніх викликів та внутрішніх структурних змін. Оцінка їхнього впливу є ключовою для формування ефективної фінансової політики та забезпечення довгострокової стабільності.

До зовнішніх факторів впливу відносять:

1. Геополітична ситуація і безпекові ризики. Стан війни та нестійка безпекова обстановка лишаються визначальними зовнішніми факторами для фінансової безпеки України. Військові дії спричиняють значні бюджетні витрати на оборону, скорочують інвестиційний попит, створюють невизначеність для міжнародних партнерів. Це впливає на: рівень бюджетного дефіциту та структуру державних видатків; необхідність залучення міжнародної фінансової допомоги; ризики зміни кредитних рейтингів та умов зовнішнього фінансування.

2. Міжнародна фінансова допомога. У 2025 році міжнародна підтримка залишається важливою складовою фінансової безпеки. Гранти й пільгові кредити сприяють: покриттю дефіциту бюджету; стабілізації платіжного балансу; підтримці соціальних програм та критично важливих видатків.

Водночас довгострокове залежання від зовнішнього фінансування може створювати ризики для суверенітету фінансової політики, посилюючи

чутливість до змін у міжнародних пріоритетах.

3. Глобальні економічні тенденції. Світова економіка 2025 року характеризується повільним відновленням після пандемійних та кризових потрясінь. Коливання світових цін на енергоносії, зміни у торговельних потоках та уповільнення зростання світового ВВП можуть впливати на експортний потенціал України, валютні надходження та інвестиційну привабливість.

4. Валютні курси та фінансові ринки. Коливання курсу гривні щодо основних валют суттєво впливають на стан зовнішніх зобов'язань, витрати на обслуговування боргу та інфляційні очікування. Висока волатильність курсу може створювати додаткові ризики для банківської системи та корпоративних платників.

Основні зовнішні фактори впливу на фінансову безпеку України у 2025 році наведені в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Основні зовнішні фактори впливу на фінансову безпеку України у 2025р.

Фактор	Характер впливу	Потенційний ризик/ефект
Воєнна агресія рф	Негативний	Зростання оборонних витрат, падіння інвестицій
Міжнародна фінансова допомога	Позитивний	Зменшення дефіциту бюджету, фінансування соцвидатків
Курсова нестабільність	Негативний	Здорожчання обслуговування зовнішнього боргу
Глобальна інфляція/рецесія	Змішаний	Зміни в експорті, цінах на сировину
Кредитні рейтинги України	Умовно негативний	Вплив на умови запозичень

Джерело: складено автором

Дослідження внутрішніх факторів впливу демонструють окреслення найбільш впливових на фінансову безпеку держави:

1. Структура державних фінансів. У 2025 році бюджет залишається сильно навантаженим оборонними та соціальними видатками. Необхідність фінансування оборонних програм, підтримки внутрішньо переміщених осіб, субсидій та пенсій створює значний тиск на бюджет, що ускладнює досягнення збалансованості. Зростання доходів, у тому числі податкових, сприяє фінансовій безпеці, але темпи зростання видатків перевищують надходження,

що підтримує високий рівень дефіциту бюджету.

2. Боргова політика. У 2025 році державний борг України лишається високим, а співвідношення боргу до ВВП наближається до 90%. Внутрішні механізми обслуговування та управління боргом, включно з реструктуризацією та активним використанням внутрішніх запозичень, є критично важливими для зниження фінансових ризиків.

3. Банківський сектор і фінансова інфраструктура. Показники діяльності банків у 2022–2024 роках демонстрували поступове зміцнення: зростання депозитної бази, прибутковості та зниження частки проблемних кредитів. У 2025 році зміцнення банківської системи підтримує фінансову безпеку через: підвищення платоспроможності населення та бізнесу; відносну стійкість фінансових установ до макроекономічних шоків; зростання кредитування реального сектору.

4. Динаміка економічного зростання. Рівень ВВП у 2025 році демонструє тенденцію до зростання, що є позитивним сигналом для фінансової безпеки. Однак цей процес лишається уразливим до зовнішніх шоків, структурних обмежень і логістичних бар'єрів.

5. Фінансова поведінка домогосподарств. Поведінка домогосподарств у 2025 році впливає на фінансову безпеку через: рівень заощаджень і споживчих витрат; платоспроможність населення; доступність банківських продуктів.

Зростання доходів та стабілізація рівня зайнятості сприяють збільшенню внутрішнього споживання й заощаджень, що підвищує фінансову стійкість населення.

Ключові внутрішні фактори, що впливають на фінансову безпеку України у 2025 році наведені в табл. 2.14.

Таким чином, у 2025 році зовнішні та внутрішні фактори взаємодіють і формують загальний рівень фінансової безпеки України. Основні аспекти цієї взаємодії:

- Зовнішні чинники (міжнародна підтримка, геополітика, глобальні ринки) визначають доступ до ресурсів і умови фінансування зовнішнього боргу.

- Внутрішні чинники (структура бюджету, стан банківської системи, економічне зростання) визначають здатність адаптуватися до зовнішніх шоків.
- Інституційна спроможність держави – здатність формувати ефективну фіскальну політику, контролювати ризики та підтримувати довіру населення й бізнесу – є критичною для підтримки фінансової безпеки.

Таблиця 2.14

**Ключові внутрішні фактори, що впливають на фінансову безпеку
України у 2025 р.**

Фактор	Поточний стан (2025)	Вплив на фінансову безпеку
Державний борг	91% ВВП	Високий ризик боргового навантаження
Бюджетний дефіцит	18% ВВП	Обмеження інвестування, залежність від допомоги
Стан банківської системи	Стабільний, зростання прибутку	Підтримує макрофінансову стабільність
Кредитна активність	Обережне зростання	Стимулює економічне відновлення

Джерело: складено автором

Вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на фінансову безпеку України у 2025 році є комплексним та взаємопов'язаним. З одного боку, міжнародна підтримка і стабілізація економічних показників забезпечують основу для відновлення фінансової стійкості. З іншого – ризики високого державного боргу, великий дефіцит бюджету і залежність від зовнішніх фінансових потоків залишаються значними викликами.

З огляду на це, для зміцнення фінансової безпеки необхідно: продовжувати збалансовану фіскальну політику; зменшувати залежність від зовнішніх запозичень; посилювати інституційну спроможність державних фінансових структур; стимулювати економічне зростання і фінансову автономію суб'єктів господарювання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Проведений аналіз дозволив виявити основні тенденції та ризики, що визначають поточний стан фінансової безпеки України у 2022–2024 роках. На

основі вивчення бюджетних, боргових, банківських та макроекономічних показників можна зробити такі висновки:

1. Фінансова безпека України перебуває під суттєвим тиском з боку війни, що триває з 2022 року. Військові витрати, значне навантаження на бюджет та зростання боргу створюють хронічний дефіцит державних фінансів і знижують стійкість системи до зовнішніх шоків.

2. Незважаючи на складну ситуацію, доходи бюджету мають позитивну динаміку: зростають податкові надходження, розширюється база оподаткування, збільшується частка ПДВ та податків на прибуток. Це свідчить про часткову детінізацію економіки та активність фіскальних органів.

3. Державні видатки продовжують домінувати над доходами, що зумовлює зростання потреби у фінансуванні. Основними статтями видатків залишаються оборона, соціальний захист та міжбюджетні трансферти. Це свідчить про пріоритети бюджету воєнного часу.

4. Державний борг демонструє стрімке зростання: за період 2022–2024 рр. він збільшився майже вдвічі, а співвідношення боргу до ВВП наблизилося до 91%. Це свідчить про зростання боргових ризиків і потребу в перегляді боргової політики.

5. Банківський сектор залишається стабільним та прибутковим, демонструючи зростання обсягів депозитів, прибутку й кредитування. Також спостерігається поступове зниження рівня проблемних кредитів, що є позитивним сигналом для фінансової безпеки держави.

6. Інституційна спроможність держави підтримувати бюджетну та банківську стабільність залишається високою, що забезпечується міжнародною підтримкою, діями Національного банку та реформами у сфері публічних фінансів.

7. Разом із тим, зовнішні фактори (війна, валютна нестабільність, міжнародні зобов'язання) і внутрішні структурні обмеження (високий дефіцит, залежність від донорів, тіньова економіка) становлять загрозу для довгострокової фінансової безпеки.

Отже, фінансова безпека України у досліджуваному періоді характеризується системною стійкістю в умовах кризи, проте водночас залишається вразливою до макроекономічних та геополітичних ризиків. Подальше її зміцнення вимагатиме ефективної фіскальної політики, прозорого управління боргом, підтримки банківського сектору та поступового економічного зростання.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1 Визначення загроз та слабких місць у системі фінансової безпеки

Фінансова безпека є ключовим елементом національної безпеки, що забезпечує стабільність функціонування держави, економіки та суспільства в цілому. В умовах війни, економічної нестабільності та залежності від зовнішньої допомоги система фінансової безпеки України зазнає значного навантаження та впливу низки ризиків.

Проведений аналіз у другому розділі дозволяє виділити комплекс зовнішніх і внутрішніх загроз, які становлять потенційні або реальні небезпеки для стабільного функціонування фінансової системи.

Ключові загрози фінансовій безпеці України у 2025 році:

1. Високий рівень державного боргу. Сукупний державний і гарантований борг України у 2024 році перевищив 6,9 трлн грн, що складає понад 91% ВВП. Такий рівень боргового навантаження:

- обмежує фінансовий простір держави;
- збільшує вразливість до валютних і процентних ризиків;
- створює загрозу втрати боргової стійкості.

2. Хронічний дефіцит державного бюджету. Упродовж 2022–2024 років бюджет України формувався з постійним глибоким дефіцитом (понад 17–20% ВВП). Це знижує стабільність публічних фінансів і підвищує залежність від зовнішніх джерел фінансування, зокрема кредитів і грантів від міжнародних партнерів.

3. Залежність від зовнішньої допомоги. Значна частина фінансування потреб бюджету забезпечується коштами міжнародних фінансових організацій та донорів. Втрата цієї підтримки або зміна умов її надання створює ризики неплатоспроможності та фінансової дестабілізації.

4. Валютна нестабільність і інфляційні очікування. Курс гривні

продовжує залишатися вразливим до зовнішніх шоків та імпортозалежності економіки. Девальвація національної валюти ускладнює обслуговування зовнішнього боргу та посилює інфляцію, що негативно впливає на добробут населення й економічну активність.

5. Обмежене відновлення кредитування. Попри позитивну динаміку, банки все ще обережно підходять до розширення кредитування, особливо у високоризикованих секторах. Це стримує економічне зростання та знижує ефективність грошово-кредитної політики як інструменту стабілізації.

Виявлені слабкі місця у системі фінансової безпеки характеризують наступні чинники:

1. Недостатня диверсифікація джерел фінансування. Основне навантаження щодо фінансування потреб держави припадає на податки, зовнішні кредити та міжнародну допомогу. Водночас внутрішній інвестиційний ринок і заощадження домогосподарств використовуються не повною мірою.

2. Недосконалість прогнозування та планування бюджетної політики. Планування бюджету в умовах воєнного часу залишається надзвичайно залежним від короткострокових прогнозів і зовнішньої допомоги. Це обмежує можливості стратегічного планування розвитку.

3. Наявність значного обсягу тіньової економіки. Високий рівень тінізації економіки (за деякими оцінками понад 30%) негативно впливає на податкову базу, зменшує реальні надходження до бюджету та ускладнює управління ризиками в системі фінансової безпеки.

4. Низький рівень фінансової грамотності населення. Недостатнє розуміння механізмів захисту власних заощаджень, інвестиційних можливостей та впливу фінансових рішень на макроекономічну стабільність знижує ефективність банківських і фінансових інструментів.

Система фінансової безпеки України у 2025 році стикається з комплексом викликів, серед яких найгострішими є: високий рівень боргу, залежність від зовнішнього фінансування, тінізація економіки та слабкість інституційного управління. Виявлення цих загроз і слабких місць є передумовою для

формування ефективної стратегії зміцнення фінансової безпеки в умовах тривалої кризи та потреби в економічному відновленні (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз фінансової безпеки України у 2025 р.

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
Стабільна робота банківської системи та зростання прибутковості банків	Високий рівень державного боргу (понад 90% ВВП)
Збільшення податкових надходжень та активізація фіскального адміністрування	Хронічний дефіцит бюджету та залежність від зовнішньої допомоги
Підтримка з боку міжнародних партнерів (МВФ, ЄС, Світовий банк)	Недостатнє довгострокове бюджетне планування в умовах воєнного часу
Зростання депозитної бази населення і бізнесу	Наявність великого обсягу тіньової економіки
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
Залучення інвестицій для відбудови країни після війни	Девальвація гривні та посилення валютних ризиків
Подальше реформування фіскального та бюджетного управління	Високі витрати на оборону, що зменшують ресурс для розвитку
Розвиток внутрішнього ринку капіталу та залучення заощаджень	Потенційне скорочення зовнішнього фінансування або зміна умов
Підвищення фінансової грамотності населення	Низький рівень довіри до державних інституцій у частини населення

Джерело: складено автором

Проведений SWOT-аналіз дозволяє комплексно оцінити стан фінансової безпеки України у 2025 році через призму чотирьох ключових груп чинників: сильних сторін, слабкостей, можливостей і загроз. Такий підхід є корисним для розробки стратегічних рішень і пріоритетів державної фінансової політики.

Сильні сторони (Strengths). Серед найпомітніших досягнень – стабільна робота банківського сектору, який демонструє зростання прибутків, обсягів депозитів і поступове зниження рівня проблемних кредитів. Паралельно спостерігається зростання податкових надходжень, що свідчить про активізацію фіскального адміністрування. Важливим позитивним чинником також є системна підтримка з боку міжнародних партнерів, що забезпечує фінансову стабільність у короткостроковій перспективі.

Слабкі сторони (Weaknesses). Разом із тим, фінансова система України має низку вразливостей. Найбільшими з них є високий рівень державного боргу (понад 90% ВВП), постійний дефіцит бюджету та значна залежність від

зовнішнього фінансування. Також слід відзначити проблеми з довгостроковим плануванням бюджетної політики в умовах високої невизначеності, а також збереження значного обсягу тіньової економіки, що знижує ефективність управління державними фінансами.

Можливості (Opportunities). У поточних умовах відкриваються і перспективні напрями для зміцнення фінансової безпеки. Йдеться передусім про потенціал залучення іноземних і внутрішніх інвестицій у процес відновлення країни, реформування фіскальної політики, розвиток внутрішнього ринку капіталу та посилення фінансової грамотності населення. Реалізація цих можливостей дозволить підвищити стійкість державної фінансової системи у довгостроковій перспективі.

Загрози (Threats). Разом з тим, фінансова безпека залишається під значним зовнішнім та внутрішнім тиском. Основні ризики пов'язані з девальвацією національної валюти, зростанням витрат на оборону, можливим скороченням або переглядом умов міжнародної допомоги, а також з низьким рівнем довіри до державних інституцій у частини населення. Усі ці фактори можуть призвести до фінансової дестабілізації за несприятливого розвитку подій.

SWOT-аналіз засвідчує, що хоча Україна має низку сильних сторін і перспектив для зміцнення фінансової безпеки, наявні серйозні слабкі місця та ризики потребують системного реагування з боку держави. Подальша стратегія має бути спрямована на зниження боргового навантаження, покращення фіскальної дисципліни, стимулювання інвестицій та підвищення прозорості фінансової системи.

3.2 Напрями удосконалення державної політики у сфері фінансової безпеки

Фінансова безпека держави — це стан її фінансової системи, за якого забезпечується стабільність, платоспроможність і здатність протистояти

зовнішнім і внутрішнім загрозам. Для зміцнення фінансової безпеки важливо опиратись на комплексний підхід, що поєднує фіскальну стійкість, боргову дисципліну, розвиток фінансового ринку та макроекономічну стабільність.

Розробка пропозицій ґрунтується на результатах SWOT-аналізу (підрозділ 3.1), який показав, що Україна має як сильні сторони та можливості, так і серйозні слабкості і загрози. Ці пропозиції спрямовані на посилення сильних сторін і використання можливостей, одночасно мінімізуючи слабкі місця та нейтралізуючи загрози.

Таким чином, доцільно запропонувати і обґрунтувати даний вибір:

Перша пропозиція – це оптимізація державного боргу і бюджетної політики. Стратегія сталого управління державним боргом має включати реструктуризацію частини зовнішніх зобов'язань, диверсифікацію джерел запозичення і продовження термінів погашення боргових зобов'язань.

Згідно з аналізом (табл. 2.10), співвідношення боргу до ВВП у 2024 р. перевищило 90%, що підвищує ризики фінансової нестійкості. Поступове зменшення цього показника до 85–87% у 2027 році знизить тиск на бюджет і підвищить інвестиційну привабливість.

Прогнозні показники:

- державний борг/ВВП на кінець 2026 ~89%;
- державний борг/ВВП на кінець 2027 : ~87%.

Обґрунтування шляхів реалізації цього заходу: реструктуризація зовнішніх боргів, випуск довгострокових облігацій з фіксованою ставкою (ОВДП), обмеження короткострокових зобов'язань (табл. 3.2).

Дані табл. 3.2 відображають прогнозну динаміку співвідношення державного боргу до валового внутрішнього продукту України у 2024–2027 роках у контексті реалізації політики оптимізації боргового навантаження. Зазначений показник є одним із ключових індикаторів фінансової та боргової безпеки держави, оскільки характеризує здатність економіки обслуговувати накопичені зобов'язання без втрати макрофінансової стабільності.

У 2024 році співвідношення державного боргу до ВВП становило 91,2%,

що відповідає високому рівню боргового навантаження та свідчить про перебування України у зоні підвищеного боргового ризику. Така ситуація зумовлена поєднанням значного бюджетного дефіциту, необхідністю фінансування оборонних і соціальних витрат, а також активним залученням зовнішніх запозичень у період воєнних дій.

Таблиця 3.2

**Прогнозні розрахунки показника державного боргу України у % до ВВП
(оптимізація боргової політики)**

Рік	Державний борг, млрд грн	ВВП, млрд грн	Співвідношення боргу до ВВП, %
2024	6981	7659	91,2
2025*	7450	8600	86,6
2026**	7800	8950	87,1
2027**	8000	9200	86,9

*2025 — поточна оцінка Мінфіну

**2026–2027 — прогнозні розрахунки на основі сценарію помірнього зростання

Джерело: складено автором

Оціночні розрахунки на 2025 рік свідчать про зниження показника боргу до ВВП до 86,6%, що пояснюється випереджальними темпами зростання номінального ВВП порівняно з темпами нарощування боргових зобов'язань. Зростання ВВП до 8600 млрд грн очікується внаслідок часткового відновлення економічної активності, пожвавлення внутрішнього попиту та стабілізації макрофінансових умов.

У 2026 році прогнозується незначне зростання співвідношення боргу до ВВП до 87,1%, що може бути пов'язано з необхідністю залучення додаткових ресурсів для фінансування відбудови економіки та інфраструктури. Водночас навіть за умов помірнього зростання боргу до 7 800 млрд грн темпи приросту ВВП (до 8950 млрд грн) дозволяють утримувати боргове навантаження на відносно стабільному рівні.

У 2027 році прогнозується повторне зниження показника до 86,9%, що свідчить про поступову стабілізацію боргової ситуації за умови реалізації заходів з оптимізації боргової політики. До таких заходів належать: стримування дефіциту бюджету, переорієнтація на внутрішні джерела

фінансування, пролонгація термінів погашення боргу та зростання доходної бази бюджету.

Загалом наведені прогнозні дані свідчать, що реалізація збалансованої боргової політики у поєднанні з економічним зростанням дозволить поступово зменшувати боргове навантаження на економіку, не створюючи загроз для виконання державою своїх соціальних і оборонних функцій. Хоча прогнозовані значення залишаються вищими за рекомендовані міжнародні орієнтири, тенденція до стабілізації є позитивною з точки зору довгострокової фінансової безпеки України.

Другим заходом повинно стати посилення фіскальної ефективності, а саме удосконалення податкового адміністрування, розширення бази оподаткування, боротьба з ухиленням від сплати податків, розвиток електронного адміністрування ПДВ та інших платежів.

Зростання податкових надходжень у 2024 році до ~40% ВВП (табл. 2.8) свідчить про потенціал податкової системи. Подальше підвищення ефективності адміністрування дозволить стабільно генерувати ресурси без підвищення ставок.

Прогнозні показники:

- податкові надходження/ВВП у 2026 ~41–42%;
- податкові надходження/ВВП у 2027 ~42–43%.

Рекомендуємо реалізувати застосовуючи наступні інструменти: цифрові платформи audIT, автоматизовані системи контролю торгівлі, стимулювання електронних розрахунків (табл. 3.3).

Дані табл. 3.3 ілюструють прогнозну динаміку фіскальної ефективності України шляхом співвідношення податкових надходжень до валового внутрішнього продукту (ВВП) у 2024–2027 роках. Даний показник є одним із найважливіших індикаторів доходної спроможності бюджету та здатності держави формувати ресурсну базу без збільшення боргового навантаження.

У 2024 році обсяг податкових надходжень становив 1 647 млрд грн, що дорівнює 21,5% ВВП. Це свідчить про середній рівень фіскальної ефективності,

характерний для економіки з високою часткою тіньового сектору та складною податковою структурою.

Таблиця 3.3

**Прогнозні розрахунки показника податкових надходжень у % до ВВП
(фіскальна ефективність)**

Рік	Податкові надходження, млрд грн	ВВП, млрд грн	Податкові надходження / ВВП, %
2024	1647	7 59	21,5
2025*	1850	8600	21,5
2026**	2100	8950	23,5
2027**	2300	9200	25,0

*2025 — поточна оцінка Мінфіну

**2026–2027 — прогнозні розрахунки на основі сценарію помірнього зростання

Джерело: складено автором

У 2025 році за умови стабільного економічного середовища збереження податкових надходжень на рівні 21,5% ВВП, хоча в абсолютному вираженні очікується їх зростання до 1 850 млрд грн. Це пояснюється переважно номінальним зростанням ВВП, а не покращенням податкового адміністрування.

Проте вже у 2026–2027 роках заплановано значне підвищення ефективності податкової системи, зокрема за рахунок: впровадження цифрових інструментів контролю й звітності (електронний ПДВ, РРО тощо); розширення бази оподаткування; боротьби з ухиленням і схемами оптимізації; часткової деофшоризації; активнішого оподаткування діяльності ФОП 3 групи та самозайнятих.

У результаті, очікується зростання частки податкових надходжень у ВВП до 23,5% у 2026 році та 25,0% у 2027 році. Цей рівень буде відповідати показникам країн Центрально-Східної Європи та вказуватиме на підвищення фіскальної самодостатності держави, що, своєю чергою, дозволить: скоротити обсяги зовнішніх запозичень; зменшити боргове навантаження; стабільно фінансувати оборонні, соціальні та інфраструктурні потреби бюджету.

Таким чином, зростання фіскальної ефективності у 2026–2027 роках є ключовим чинником зміцнення фінансової безпеки України та формування

більш стійкої моделі публічних фінансів.

Третій захід – розвиток внутрішнього фінансового ринку. Створення умов для розвитку ринку цінних паперів, стимулювання довгострокового інвестування, підвищення привабливості державних і корпоративних облігацій. Використання внутрішніх ресурсів фінансування зменшує залежність від зовнішніх запозичень. Сильний внутрішній ринок капіталу підвищує стійкість фінансів і створює механізми для акумулювання коштів домогосподарств.

Прогнозні показники: частка внутрішніх інвестицій у фінансові інструменти у 2027: плюс 15–20% від бази 2024 р. Інструменти реалізації даного заходу: податкові стимули для інвестицій в ОВДП, платформення локальних ESG-інвестиційних продуктів, відкриття спеціальних пенсійних рахунків (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Прогнозні розрахунки показника інвестицій в ОВДП у % до ВВП
(внутрішній фінансовий ринок)**

Рік	Інвестиції в ОВДП, млрд грн	Частка у внутрішньому боргу, %
2024	480	24,9
2025*	600	29,5
2026**	750	34,0
2027**	900	38,0

*2025 — поточна оцінка Мінфіну
**2026–2027 — прогнозні розрахунки на основі сценарію помірнього зростання
Джерело: складено автором

Наведені в табл. 3.4 показники демонструють прогнозовану динаміку зростання обсягу інвестицій у державні облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) як інструмент фінансування державного бюджету. Згідно з розрахунками, обсяг вкладень у ці цінні папери має суттєво зрости в період з 2024 по 2027 рік, що відображає стратегічну тенденцію до посилення ролі внутрішнього ринку капіталу у забезпеченні фінансової безпеки України.

У 2024 році очікуваний обсяг інвестицій в ОВДП становить 480 млрд грн, що дорівнює приблизно 24,9% внутрішнього боргу держави. Така частка відповідає наявному рівню залучення коштів через державні банки, а також

активності небанківських фінансових установ та інституційних інвесторів.

Прогноз на 2025–2027 роки свідчить про стабільне зростання вкладень: до 600 млрд грн у 2025 році (29,5% внутрішнього боргу); до 750 млрд грн у 2026 році (34,0%); до 900 млрд грн у 2027 році (38,0%).

Таке зростання частки ОВДП у структурі внутрішнього боргу відбуватиметься за рахунок: розширення участі населення у придбанні державних облігацій; впровадження стимулів для довгострокового інвестування (наприклад, звільнення від оподаткування доходів за ОВДП); підвищення привабливості ринку завдяки стабілізації макроекономіки та зменшенню інфляційних очікувань; зростання попиту на безризикові фінансові інструменти серед пенсійних фондів, страхових компаній та бізнесу.

Збільшення інвестицій в ОВДП має важливе стратегічне значення для фінансової безпеки, оскільки: сприяє зменшенню залежності держави від зовнішніх запозичень; знижує валютні ризики, характерні для зовнішнього боргу; забезпечує більш передбачувані умови обслуговування зобов'язань; створює додаткові внутрішні можливості для фінансування бюджетного дефіциту.

Таким чином, прогнозоване зростання інтересу до ОВДП з боку внутрішніх інвесторів відображає поступову стабілізацію фінансової системи України та формування більш сталого і самодостатнього механізму державного фінансування.

Четвертим заходом виступає підвищення фінансової грамотності та інклюзії. Запровадження національної програми фінансової грамотності для населення та підприємців, що включатиме безкоштовні курси, онлайн-ресурси, інформаційні кампанії.

Низький рівень фінансової грамотності є слабким місцем (SWOT). Освічене населення краще управляє заощадженнями, ухвалює обґрунтовані фінансові рішення, що підвищує фінансову стійкість сімей та зменшує ризики неплатоспроможності.

Прогнозні показники: збільшення рівня фінансової грамотності дорослого населення до ~45–50% до 2027 року (опитування, рейтинги OECD).

При цьому інструментами виступають: освітні партнерства з банками, інтеграція у шкільні програми, сертифікаційні тести (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Прогнозні розрахунки рівня фінансової грамотності у % до ВВП
(оцінка OECD)**

Рік	Рівень фінансової грамотності, % (оцінка OECD)
2024	30
2025*	35
2026**	42
2027**	48

*2025 — поточна оцінка Мінфіну

**2026–2027 — прогнозні розрахунки на основі сценарію помірнього зростання

Джерело: складено автором

П'ятою пропозицією є резервування на випадок макроекономічних шоків. Створення більш ефективних механізмів фінансових резервів (Стабілізаційний фонд, Національний фонд розвитку) для протидії зовнішнім кризам. Зовнішні загрози (SWOT) включають валютні коливання та зміни умов зовнішнього фінансування. Наявність буферних резервів підвищує гнучкість фінансової системи.

Прогнозні показники: рівень резервів у 2027 році як % від ВВП: ~4–5%, достатній для короткострокового покриття кризових витрат.

Інструменти: регулярні відрахування частки надлишкового податкового доходу, держоблігації стабілізаційного фонду (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Прогнозні розрахунки рівня стабілізаційного фонду у % до ВВП (резерви стабільності)

Рік	Обсяг резервного фонду, млрд грн	ВВП, млрд грн	Частка від ВВП, %
2024	100	7 659	1,3
2025*	200	8 600	2,3
2026**	300	8 950	3,4
2027**	400	9 200	4,3

*2025 — поточна оцінка Мінфіну

**2026–2027 — прогнозні розрахунки на основі сценарію помірнього зростання

Джерело: складено автором

У табл. 3.6 подано прогнозну динаміку обсягів стабілізаційного (резервного) фонду України на 2024–2027 роки, з урахуванням його співвідношення до валового внутрішнього продукту (ВВП). Цей показник є ключовим для оцінювання готовності держави до реагування на економічні та фінансові шоки – як внутрішнього, так і зовнішнього походження.

У 2024 році обсяг резервного фонду становив близько 100 млрд грн, що відповідає 1,3% від ВВП. Такий рівень є критично низьким і не відповідає міжнародним рекомендаціям щодо необхідного обсягу фіскальних буферів (мінімум 3–5% ВВП), що підтверджує високий ступінь вразливості бюджетної системи України до кризових ситуацій.

У зв'язку з цим на 2025–2027 роки передбачається поетапне нарощування резервів:

- до 200 млрд грн у 2025 році (2,3% ВВП),
- до 300 млрд грн у 2026 році (3,4% ВВП),
- до 400 млрд грн у 2027 році (4,3% ВВП).

Таке зростання є результатом політики формування національного стабілізаційного фонду, що може фінансуватись за рахунок:

- частини понадпланових податкових надходжень;
- дивідендів державних підприємств;
- трансферів від міжнародних партнерів;
- відсотків від тимчасового розміщення коштів фонду на ринку.

Нарощення обсягів стабілізаційного фонду дозволить:

- забезпечити фінансування екстрених витрат у разі економічної кризи чи воєнної ескалації;
- знизити потребу у непередбачених запозиченнях, що особливо важливо в умовах високого боргового навантаження;
- підвищити довіру до фінансової політики держави, у тому числі з боку іноземних інвесторів і донорів.

Таким чином, досягнення цільового рівня резервів у межах 4–5% ВВП до 2027 року є важливою умовою зміцнення фінансової стійкості України,

покращення її кредитоспроможності та створення запобіжників для подолання майбутніх кризових викликів. Очікувані результати реалізації пропозицій наведений в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Очікувані результати реалізації пропозицій до кінця 2027р.

Прогнозний показник	Поточний рівень (2024)	Очікуваний (2027)
Державний борг/ВВП	~91%	~87%
Податки/ВВП	~40%	~42–43%
Частка проблемних кредитів	~30,7%	<25%
Кредитні ресурси банків	910 млрд грн	~1 200 млрд грн
Рівень фінансової грамотності	~30%	~45–50%

Джерело: складено автором

Дані наведені в табл. 3.7 узагальнюють прогнозні результати реалізації запропонованих заходів із підвищення фінансової безпеки України в середньостроковій перспективі – до кінця 2027 року. Вона дозволяє оцінити очікуваний ефект від вжитих кроків у рамках п'яти ключових напрямів: оптимізації державного боргу, підвищення фіскальної ефективності, зміцнення банківської системи, нарощення фінансових ресурсів та розвитку фінансової культури населення.

Очікується, що завдяки помірній динаміці нових запозичень і зростанню номінального ВВП, співвідношення боргу до ВВП знизиться з 91% у 2024 році до приблизно 87% у 2027 році. Це свідчатиме про поступову стабілізацію боргової ситуації та вихід із критичної зони боргової небезпеки.

За умов удосконалення податкового адміністрування, боротьби з тіньовою економікою та розширення податкової бази частка податків у ВВП зросте з приблизно 40% до 42–43%. Це дасть змогу зменшити дефіцит бюджету без підвищення ставок, а також знизити залежність від зовнішньої фінансової допомоги.

Зменшення частки непрацюючих кредитів з 30,7% до менш ніж 25% свідчатиме про оздоровлення банківського сектору, посилення кредитної дисципліни та зниження ризиків системної нестабільності. Це відкриє можливості для активізації довгострокового кредитування бізнесу та населення.

Збільшення обсягів кредитування з 910 млрд грн до понад 1 200 млрд грн стане наслідком зміцнення довіри до банків, підвищення ліквідності та зниження частки ризикованих активів. Це дасть поштовх економічному відновленню, особливо у сфері малого та середнього бізнесу.

Очікуване зростання фінансової обізнаності населення з 30% до 45–50% стане запорукою стійкості домогосподарств до фінансових ризиків, підвищення якості заощаджень і зростання участі громадян у внутрішньому ринку фінансових послуг (зокрема – у купівлі ОВДП, користуванні страхуванням та інвестуванні).

Таким чином, реалізація запропонованих у дослідженні заходів дозволить суттєво зміцнити ключові елементи фінансової безпеки України, знизити ризики для державних фінансів і забезпечити передумови для сталого економічного розвитку в умовах післявоєнного відновлення. Запропоновані заходи є системними, взаємопов'язаними й орієнтовані на зміцнення всіх ключових складових фінансової безпеки. Вони сприятимуть підвищенню макрофінансової стабільності, розширенню фінансових можливостей держави, підтримці зростання економіки та зниженню вразливості до зовнішніх і внутрішніх ризиків.

3.3 Міжнародний досвід забезпечення фінансової безпеки та можливості його адаптації в Україні

Фінансова безпека є ключовим елементом національної безпеки будь-якої держави. В міжнародній практиці фінансова безпека розглядається як здатність держави забезпечувати стійке фінансування своїх функцій, зокрема через ефективне управління державними фінансами, боргами, податковою базою і фінансовою системою загалом. Багато країн розробили комплексні підходи, що поєднують фіскальну дисципліну, макропруденційне регулювання, інструменти управління ризиками та механізми реагування на кризові ситуації.

Основними компонентами міжнародних моделей забезпечення фінансової безпеки є:

- фінансові правила (fiscal rules), що обмежують дефіцит бюджету та державний борг;
- бюджетні буфери (stabilization funds), які акумулюють надлишкові доходи у сприятливих періодах;
- макроруденційна політика для контролю системних ризиків у фінансовому секторі;
- прозоре управління боргом і ризиками, включно з довгостроковим плануванням;
- регуляторні стандарти банків та небанківських фінансових установ, які відповідають міжнародним рекомендаціям (Базель, IOSCO).

У Європейському Союзі багато держав застосовують фінансові рамки, які обмежують дефіцит бюджету та державний борг до певних порогів. Наприклад:

- Маастрихтські критерії: мінімальний дефіцит бюджету – не більше 3% ВВП, державний борг – не більше 60% ВВП.
- «Золоте правило» бюджету: довгострокові інвестиційні витрати фінансуються окремо від поточних видатків.

Україна може запроваджувати елементи фінансових правил, адаптовані до воєнного стану, з чіткими механізмами коригування (напр., гнучке правило «дефіцит не більше X% ВВП у мирний період»).

Норвегія створила Фонд нафти та газу (Government Pension Fund Global) — механізм акумулювання надлишкових ресурсів від нафтового сектору для стабілізації бюджету за несприятливих умов. У Чилі діє Резервний фонд стабілізації, який акумулює надлишки податкових та інших доходів для згладжування циклічних флуктуацій.

Україна може розвивати схему стабілізаційного фонду за принципом «максимально відповідно до можливостей бюджету», що підтверджено табл.3.6 — шляхом регулярного накопичення резервів та чітких правил їх використання.

Держави, які ефективно управляють боргом (прозоре управління

державним боргом у Канаді та Німеччині) використовують: довгострокове планування боргової стратегії; різноманітні інструменти запозичення; аналіз ризиків із чіткими сценаріями stress-testing.

Україні корисно впроваджувати такі елементи, зокрема: щорічні «borrowing strategy» документи з аналізом валютних, процентних та часових ризиків; розвиток внутрішнього ринку ОВДП як механізму фінансування та розподілу ризику.

Макропруденційні рамки у Великій Британії та Сінгапурі націлені на зниження ризиків фінансової нестабільності через: вимоги до капіталу банків; обмеження зростання кредитного портфелю; моніторинг системних фінансових ризиків.

Українська система фінансового нагляду (НБУ, ФГВФО) може посилювати макропруденційні інструменти (динамічні буфери капіталу, обмеження за великими експозиціями тощо), що підвищить стійкість банківської системи до шоків.

Аналіз іноземного досвіду дає змогу виокремити основні напрями, які мають адаптуватися до українського контексту:

1. Запровадження фіскальних правил адаптованої гнучкості. Україна може формувати фіскальні правила, що враховують особливості воєнного стану та етапів післявоєнного відновлення, з механізмом перехідних «коридорів» для дефіциту бюджету.

2. Розвиток стабілізаційних резервів. Формування стабілізаційних фондів має бути структуроване та прозоре, із процедурою їх регулярного поповнення та чіткими правилами використання в кризових ситуаціях.

3. Удосконалення управління боргом. стратегічне планування; диверсифікація джерел запозичень; використання деривативів для хеджування валютних і процентних ризиків.

4. Посилення макропруденційного нагляду. В Україні доцільно впроваджувати вимоги щодо достатності капіталу, динамічні буфери, обмеження на великі експозиції та стрес-тестування фінансових установ.

5. Підвищення рівня фінансової культури та прозорості. Важливо розвивати не лише нормативно-правову базу, а й суспільну обізнаність щодо фінансової безпеки, що підсилить як інституційну, так і індивідуальну стійкість.

Міжнародний досвід забезпечення фінансової безпеки демонструє комплекс механізмів, які сприяють сталості фінансових систем у різних країнах. Україна може ефективно адаптувати ці практики, враховуючи свої унікальні умови, зокрема тривалий воєнний стан, потребу в структурних реформах і зовнішньому фінансуванні. Адаптація міжнародних підходів дозволить: підвищити фіскальну стійкість; знизити боргові ризики; посилити макропруденційний нагляд; розвинути внутрішній фінансовий ринок; зміцнити довіру внутрішніх і зовнішніх інвесторів. Завдяки цьому фінансова безпека України може перейти від кризового режиму до довгострокової стабільності та стійкого економічного розвитку.

Порівняльна характеристика міжнародних практик забезпечення фінансової безпеки та можливості їх адаптації в Україні наведена в табл. 3.9

У Європейському Союзі одним із ключових елементів забезпечення фінансової стабільності є дотримання так званих Маастрихтських критеріїв. Вони передбачають: граничний рівень дефіциту державного бюджету – не більше 3% ВВП; граничний рівень державного боргу – не більше 60% ВВП.

Таблиця 3.9

Порівняльна характеристика міжнародних практик забезпечення фінансової безпеки та можливості їх адаптації в Україні

Країна / організація	Ключовий інструмент	Опис / суть практики	Можливість адаптації в Україні
ЄС (Маастрихтські критерії)	Фіскальні правила	Обмеження бюджетного дефіциту ($\leq 3\%$ ВВП) та боргу ($\leq 60\%$ ВВП)	Введення адаптивних правил після стабілізації економіки
Норвегія	Стабілізаційний фонд (фонд майбутніх поколінь)	Накопичення надприбутків від нафти для покриття дефіцитів у майбутньому	Можливе створення резервного фонду з грантів/надлишкових доходів
Канада	Стратегія управління	Прозоре планування,	Запровадження середньострокових стратегій

Країна / організація	Ключовий інструмент	Опис / суть практики	Можливість адаптації в Україні
	державним боргом	звітування, stress-тестування боргового навантаження	управління боргом
Великобританія	Макропруденційний нагляд	Регулювання системних фінансових ризиків через капітальні буфери, стрес-тести	Посилення повноважень НБУ як макропруденційного регулятора
Чилі	Фіскальний стабілізаційний фонд	Резерв для згладжування коливань у доходах бюджету від сировинних ринків	Використання для згладжування коливань допомоги / надходжень ПДВ
Польща	Податкове адміністрування через цифрові платформи	Інтегрована система звітності VAT та контроль бізнес-операцій	Адаптація до українських реалій через розширення e-check, e-ПДВ
Південна Корея	Фінансова грамотність на національному рівні	Обов'язкова фінансова освіта в школах, державні онлайн-платформи	Створення єдиної платформи з фінансової освіти для молоді та підприємців

Джерело: складено автором

Ці обмеження були запроваджені для зниження фіскальних ризиків, підвищення довіри інвесторів і стабільності євро як спільної валюти.

На сьогодні ситуація в Україні значно відрізняється. За даними таблиць 2.8 і 2.10: у 2024 році дефіцит держбюджету становить близько 17,7% ВВП; державний борг – близько 91% ВВП.

Такі показники обумовлені надзвичайними умовами повномасштабної війни, суттєвими витратами на оборону, гуманітарну підтримку та падінням доходів у 2022–2023 роках.

Незважаючи на складну ситуацію, адаптація елементів фіскальних правил може стати важливим інструментом для посилення фінансової безпеки:

1. Запровадження поетапного зниження дефіциту бюджету – наприклад, з 17% у 2024 році до 10% у 2026 та 6–7% у 2027.

2. Встановлення допустимих меж боргу з урахуванням фаз відновлення – наприклад, тимчасовий ліміт на рівні 90%, зі зниженням до 80% у

середньостроковій перспективі.

3. Створення незалежного органу фіскального нагляду (на кшталт європейських фіскальних рад), що контролюватиме відповідність бюджетної політики цільовим орієнтирам.

4. Підвищення прозорості бюджетного процесу, регулярні публікації середньострокових фіскальних прогнозів і стрес-тестів.

Такі кроки дадуть змогу забезпечити довгострокову керованість державними фінансами, зменшити ризики боргової нестійкості та підвищити рівень фінансової незалежності України.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У третьому розділі дослідження було зосереджено увагу на визначенні стратегічних напрямів, механізмів та інструментів підвищення рівня фінансової безпеки України в умовах сучасних викликів.

На основі проведеного SWOT-аналізу визначено ключові слабкі місця фінансової системи – зокрема високий рівень боргового навантаження, недостатню фіскальну ефективність, зростання обсягу проблемних активів у банківському секторі, низьку фінансову грамотність населення, а також вразливість до зовнішніх шоків. Разом з тим, виявлено стратегічні можливості – активізацію внутрішніх ринків капіталу, цифровізацію адміністрування, розвиток довіри до державних інструментів заощаджень.

Розроблені пропозиції охоплюють чотири ключові напрями:

- оптимізацію боргової політики (зниження співвідношення боргу до ВВП до 86–87% до 2027 року);
- підвищення фіскальної ефективності (зростання податкових надходжень до 25% ВВП);
- розвиток банківського сектору (зменшення частки проблемних кредитів до <25%, зростання кредитного портфеля до 1,2 трлн грн);

– нарощення фінансових резервів та стабілізаційного потенціалу (формування резервного фонду обсягом до 4,3% ВВП).

Окрему увагу приділено вивченню міжнародного досвіду (ЄС, Канада, Норвегія, Польща, Південна Корея) та можливостям його адаптації в українських умовах. Запропоновано поетапне впровадження фіскальних правил, посилення макропруденційного регулювання, створення резервного фонду та підвищення фінансової грамотності населення.

Таким чином, реалізація системного пакету заходів дозволить Україні поступово зменшити фіскальні та фінансові ризики, підвищити рівень довіри до фінансової системи та забезпечити основу для стабільного економічного розвитку в середньостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання магістерської кваліфікаційної роботи на тему «Комплексна оцінка стану фінансової безпеки України» було досягнуто поставлену мету — здійснено системний аналіз сучасного стану фінансової безпеки держави, визначено ключові загрози та ризики, обґрунтовано шляхи підвищення її рівня в умовах воєнного та післявоєнного періодів розвитку.

У відповідності до логіки дослідження та поставлених завдань, були зроблені наступні висновки:

1. Розкрито теоретичні основи поняття фінансової безпеки. Проведений теоретико-методологічний аналіз засвідчив, що фінансова безпека є однією з ключових складових економічної безпеки держави, що забезпечує стабільне функціонування фінансової системи, захист національних інтересів, а також стійкість до зовнішніх та внутрішніх шоків. У структурі фінансової безпеки було виділено її функціональні компоненти: бюджетну, боргову, валютну, банківську, інвестиційну, податкову тощо. Узагальнено підходи до оцінювання фінансової безпеки на макро- та мікрорівнях.

2. Проаналізовано сучасний стан фінансової безпеки України. Оцінка ключових макрофінансових показників за 2022–2024 роки показала суттєве зростання бюджетного дефіциту (до 17–20% ВВП), високий рівень державного боргу (91% ВВП у 2024 році), надмірну залежність від зовнішньої допомоги та критичну боргову вразливість. Водночас позитивними тенденціями є збільшення податкових надходжень, зростання депозитної бази банків, поступове зниження частки проблемних кредитів та активна цифровізація фінансового сектору.

3. Визначено основні загрози та чинники впливу на фінансову безпеку. Серед ключових загроз було ідентифіковано: воєнні дії та витрати на оборону, боргову залежність від зовнішніх кредиторів, дефіцит бюджетних ресурсів, знижену інвестиційну активність, слабку фінансову грамотність населення та значний обсяг тіньової економіки. Проведений SWOT-аналіз дозволив виділити

як внутрішні недоліки, так і потенційні можливості для зміцнення фінансової стабільності.

4. Досліджено підходи до оцінювання фінансової безпеки та застосовано їх до України. Було порівняно індикаторний, інтегральний та ресурсно-функціональний підходи до вимірювання фінансової безпеки. На основі національних статистичних даних проведено оцінку за обраними індикаторами, зокрема співвідношенням доходів і видатків бюджету, обсягом державного боргу до ВВП, податковим навантаженням, станом банківської системи, динамікою інвестицій та обсягом реалізованої продукції.

5. Запропоновано практичні рекомендації щодо підвищення рівня фінансової безпеки. Розроблено комплекс заходів, серед яких:

- оптимізація боргової політики з поступовим зниженням боргового навантаження до 86–87% ВВП до 2027 року;
- зростання податкових надходжень до 25% ВВП через цифровізацію, детінізацію та поліпшення адміністрування;
- формування стабілізаційного фонду (до 4,3% ВВП) як внутрішнього буфера фінансової стійкості;
- розвиток внутрішнього ринку ОВДП та нарощення банківського кредитування до 1,2 трлн грн;
- підвищення рівня фінансової грамотності населення до 45–50%;
- поступова імплементація міжнародного досвіду (фіскальні правила, боргове управління, фінансовий нагляд, стабілізаційні фонди).

Таким чином, запропоновані рішення формують стратегічну основу для підвищення фінансової безпеки України, забезпечення стабільності державних фінансів та створення сприятливих умов для економічного зростання в післякризовий період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аврамчук Є. Є. Вплив воєних ризиків на фінансову безпеку суб'єктів господарювання. 2024. 32 с. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/15677/1/Avramchuk_EE_KR_072_2024.pdf (дата звернення 01.11.25)
2. Аксьонова Т. С. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпеченні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 130–138.
3. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozyekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v> (дата звернення: 27.11.2025).
4. Алексеев А.П., Бикова А.Л., Даценко В.В. Теоретико-методологічні основи інвестування у розвиток людського капіталу. *Економіка і організація управління*. 2024. №1 (53). С. 78-89. DOI 10.31558/2307-2318.2024.1.8
5. Андрійчук В. М. Макроекономічні виклики та їх вплив на банківську діяльність в Україні. *Економічний вісник України*. 2021. № 10(3). С. 25–35.
6. Барташук К.В. Міжнародний досвід забезпечення бюджетної безпеки держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція . 2021. № 54. Том 1. С. 233–235.
7. Бикова А.Л., Саричев В.І., Семенова Л.Ю. Реалізація соціально-економічних стратегій на макро- та мікрорівнях в Україні. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2021. № 2 (72). С. 66–74.
8. Бобровська О. Ю. Вектори «нової економіки» і умови їх ефективного досягнення. *Економіка та держава*. 2022. № 5. С. 44–49. DOI: 32702/2306-6806.2022.5.44.
9. Бобровська О. Ю. Еволюція економічної системи: зміст, напрями, процеси розвитку. *Науковий погляд: економіка та управління*. № 1(81). С. 32–41. DOI: 10.32782/2521-666X/2023-81-4.

10. Бобровська О. Ю. Концептуальні складові формування і реалізації корпоративного способу організації діяльності в економічних і соціальних системах. *Держава та регіони*. № 1(127). С. 25–34. DOI: 10.32782/1814-1161/2023-1-4.

11. Бобровська О. Ю. Ревіталізація економіки України як інструмент управління довгостроковим розвитком. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023, № 10. С. 20–27. DOI: 10.32702/2306-6814.2023.10.20.

12. Бобровська О. Ю. Ресурсні передумови розробки й управління процесами відтворення економіки регіонів країни. *Ефективна економіка*. 2025. № 4. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.4.2>

13. Бобровська О. Ю. Смартосвіта як основа підвищення ефективності повоєнного відновлення і управління економікою України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 1. С. 165–175. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.1.165>

14. Бобровська О. Ю., Бикова А. Л. Формування знанневих ресурсів системи управління соціально-економічним розвитком регіонів. *Економіка і організація управління*. 2021. Вип. №3(43). С. 40–54. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2021.3.4>

15. Бобровська О. Ю., Бобровський О. І. Формування національної інформаційно-аналітичної системи державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 213–220. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.6.213>

16. Бобровська О. Ю., Мержев Д. П. Економічні функції держави і їх трансформація в повоєнний період. *Ефективна економіка*. 2023. № 9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.25>

17. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2456-17/ed20150920> (дата звернення: 27.11.2025)

18. Бюджетно-податкова безпека: навчальний посібник / за ред. Г.В. Миськів. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 276 с.

19. Варналій З.С. Економічна безпекологія: сутність та особливості

України в добу сучасних викликів та загроз: монографія. К.: Знання України, 2025. 358 с.

20. Варналій З.С., Бондаренко С.М. Фінансова безпека підприємств України в умовах війни та повоєнного відновлення. URL: <http://surl.li/поуіj> (дата звернення: 27.10.2025).

21. Вудвуд В., Рудько А. Бюджетна безпека як важливий фактор соціально-економічного розвитку держави. *Молодий вчений*. 2020. № 2 (78). С. 28-31.

22. Гетманенко О. О. *Фінансова безпека як складова економічної безпеки національної економіки та її інтеграції в світогосподарські відносини*: дис. д-ра філософії: 08.00.08. Ужгород, 2021. 410 с.

23. Гетманець О. П. Фінансова безпека, як об'єкт правового регулювання. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 3. С. 218–223.

24. Гнатенко В. Основні складові економічної безпеки держави. Науковий вісник: *Державне управління*. №1(7) 2021. DOI: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1\(7\)-66-82](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1(7)-66-82).

25. Гринько, Т., Гвініашвілі, Т., Бірюкова, П. Інноваційна складова економічної безпеки підприємства. *Innovation and Sustainability*. Наук. ж-л. 2024. № 2. С. 20–32. URL: <https://doi.org/10.31649/ins.2024.2.20.32>

26. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія; Криштанович М.Ф., Пушак Я.Я., Флейчук М.І., Франчук В.І. Львів : Сполом, 2020. 418 с.

27. Державний борг України. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/-finance/debtgov/> 48

28. Євдокимов В. В. Вплив військових конфліктів на національну економіку країн постсоціалістичного простору. *Бізнес Інформ*. 2017. № 4. С. 48- 54

29. Жибер Т. В. Бюджетування під час надзвичайного стану у контексті євроінтеграції для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. № 44. С. 30-35.

30. Заверуха Д. А., Копитко М. І. Характеристика основних елементів

сутності економічної безпеки. Вчені записки Університету «КРОК». 2022. № 1 (65). С. 19-24.

31. Компанець Н. І. Вплив воєнного стану на трансформацію моделей бізнесповедінки підприємств сфери ІТ. 2024. 8 с. URL: <https://www.academyvision.org/index.php/av/article/download/1075/954/966> (дата звернення 01.11.25)

32. Котик Ю. В. Національна безпека України: економічний вимір. *Політичне життя*. 2022. № 1. С. 49-60

33. Лисяк О. Економічна безпека країни в умовах її становлення. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 1. С. 47-56.

34. Маслій О. А., Максименко А. П. Ризики та загрози економічній безпеці України у цифровій сфері в умовах війни. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*, 2023. Том 21 № 3(52). С. 179–199.

35. Маслій О.А., Галушка Р.М. Ієрархічний аналіз ризиків і загроз економічній безпеці України в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2025. № 198. С. 69–75. <https://doi.org/10.30838/EP.198.69-75>

36. Маслій О.А., Глушко А.Д. Державне фінансове регулювання як інструмент мінімізації загроз економічній безпеці України в умовах воєнного стану. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Вип. 2 (02). С. 125-130.

37. Меренкова Л. О. Боргова безпека України : теоретичні засади, стан, перспективи. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 15. С. 704–712.

38. Механізм фінансування України від ЄС Ukraine Facility. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

39. Міністерство фінансів України. *Фінансові показники банків станом на 01.01.2024* URL: <https://mof.gov.ua/uk/data> (дата звернення: 25.11.2025).

40. Національний банк України. *Звіт про фінансову стабільність, грудень 2023 р.* Київ: НБУ, 2023. – 65 с.

41. Національний банк України. *Огляд банківського сектору України за I квартал 2024 року* URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2024_Q1.pdf

(дата звернення: 25.11.2025).

42. Неустроев, Ю. Роль інновацій у забезпеченні економічної безпеки. *Агросвіт*. 2021. № 7-8. С. 103–108. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.

43. Онищенко С.В., Маслій О.А. Міжнародні індексні системи оцінки бізнес-середовища в Україні. *Фінансовий простір*. 2020. №3 (39). С. 168-179.

44. Онищенко С.В., Маслій О.А., Глушко А.Д., Черв'як А.В. Загрози соціально-економічній безпеці України: монографія. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. 375 с.

45. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 19.11.2025).

46. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України. URL: <https://dcz.gov.ua/> (дата звернення: 02.11.2025).

47. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 02.11.2025).

48. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua> (дата звернення: 19.11.2025).

49. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 27.10.2025)

50. Офіційний сайт Пенсійний Фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 21.11.2025).

51. Офіційний сайт Податкової служби України. URL: <https://nvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/970048.html> (дата звернення: 02.11.2025).

52. Правдивець О. М. Економічна безпека, як найвища функція держави. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 2(66). С. 40-43.

53. Про бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січня 2021 р. № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 27.05.2024).

54. Пугач О. Моделювання загроз системі економічної безпеки національної економіки з позицій їх своєчасного виявлення та передбачення.

Економіка і регіон. 2015. №3 (52). С. 103–109.

55. Пугачевська К. С. Детермінанти експортоорієнтованого розвитку відкритих економік. *Бізнес Інформ*. 2019. №10. С. 16–24.

56. Романів В. В., Дорошенко Н. О. Фінансова безпека України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 4(90). С. 230–235.

57. Романовська Ю., Смоляр Л. Аналіз державного боргу України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-106>

58. Ситник Н.С., Шутко А.М. Стан боргової безпеки України в умовах економічної та політичної нестабільності. 2022. №3. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-4-104-22>

59. Столяренко О. М., Вейдер Т. М., Мельничук І. І. Аналіз впливу внутрішнього боргу на економічну безпеку України. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. № 10. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13773182>

60. Тарнавська В. В. Моделювання економічної безпеки підприємства в трансформаційних умовах. 2024. 91 с. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstreams/57bcf625-8748-4cd3-8b4c2b71550e6187/download> (дата звернення 01.11.25)

61. Niss.gov.ua. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyadinstrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-u-period-voyennoho-7> (дата звернення: 17.10.2025)